

Cognitive Biases in Foreign and Global Policy: Examining the Approaches of Mahmoud Ahmadinejad and Hassan Rouhani

Heidarali Masoudi* *Corresponding Author*, Assistant Professor of International Relations, Department of Economics and Political Science, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran.
E-mail: h_masoudi@sbu.ac.ir

Mohsen Soleimani M.A. graduate of International Relations, Department of Economics and Political Science, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran. E-mail: mohsensoleimani62@gmail.com

Article Info

Article Type:

Reserch Article

Keywords:

Cognitive approach,
Cognitive Bias, Foreign
Policy, Global policy,
Iran, Joint
Comprehensive Plan of
Action.

Article history:

Received 2024-8-8

Received in revised form

2024-11-15

Accepted 2024-12-10

Published Online

2024-12-16

ABSTRACT

This study investigates the influence of cognitive biases on the foreign and global policy approaches of Iranian presidents Mahmoud Ahmadinejad and Hassan Rouhani. Employing the cognitive approach to foreign policy analysis as a theoretical framework, the research utilizes a mixed-method design combining inductive textual analysis of presidential rhetoric with deductive categorization of cognitive biases. The analysis reveals that both presidents exhibited various cognitive biases, including cognitive consistency maintenance, fundamental attribution error, framing effects within gain/loss domains, false consensus, illusions of validity, sunk cost fallacy, and oversimplification tendencies. These biases function as cognitive heuristics, significantly influencing decision-makers' interpretations of critical situations and new information. The study underscores the importance of understanding these cognitive biases in foreign policy formulation, particularly given the Iranian president's role in policy shaping. The article presents a comprehensive analysis, encompassing an introduction, literature review, conceptual framework, methodology, detailed examination of each president's cognitive biases, and conclusion. This research contributes to the broader field of foreign policy analysis by elucidating the role of cognitive biases in shaping presidential decision-making processes in Iran.

Cite this Article: Masoudi, H., & Soleimani, M. (2024). Cognitive Biases in Foreign and Global Policy: Examining the Approaches of Mahmoud Ahmadinejad and Hassan Rouhani. *World Politics*, 13(3), 7-38. doi: 10.22124/wp.2024.27819.3360

© Author(s)

Publisher: University of Guilan

DOI: 10.22124/wp.2024.27819.3360

1. Introduction

Cognitive biases play an important role in the perceptions of decision-makers in the domain of foreign and global policy. These biases function as cognitive heuristics that shape decision-makers' interpretations in critical situations, guiding their judgments through the prism of idiosyncratic framings applied to new information and data. The ramifications of cognitive biases on foreign and global policy perceptions are profound for several reasons. Firstly, decision-makers possess comparatively limited direct experience in the foreign policy realm relative to domestic affairs. Secondly, international issues exhibit heightened complexity and ambiguity. Thirdly, foreign policy decision-makers confront a voluminous influx of novel information and data pertaining to global matters and foreign relations, consequently amplifying the salience of cognitive biases' perceptual components in analyzing and interpreting foreign policy issues. Therefore, considering the Iranian president's relative influence in foreign policy formulation, this article investigates the roles cognitive biases have assumed in shaping the foreign and global policy perspectives of Mahmoud Ahmadinejad and Hassan Rouhani.

2. Theoretical Framework

This article employs a cognitive approach to foreign policy as its conceptual framework. Unlike the rational choice paradigm, which posits that actors seek to maximize utility, the cognitive approach emphasizes the role of cognitive factors in shaping foreign policy decisions. In 1957, Herbert Simon challenged the prevailing assumption of perfect rationality in decision-making. The cognitive approach argues that rational choice models fail to account for individuals' cognitive constraints and mental frameworks. Instead, cognitive approaches analyze how these frameworks and perceptual biases influence the decision-making process. Cognitive biases, defined as systematic deviations from normative models of judgment based on cognitive limitations and tendencies, play a crucial role in this framework. These biases include cognitive dissonance, fundamental attribution error, prospect theory (gain/loss framing), false consensus effect, opinion validation bias, sunk cost fallacy, and cognitive simplification. This study aims to investigate the impact of these cognitive biases on the foreign and global policies of two Iranian presidents, Mahmoud Ahmadinejad and Hassan Rouhani, offering a comparative analysis of their decision-making processes through the lens of cognitive theory.

3. Methodology

The present study employs the cognitive approach to foreign policy analysis as its conceptual framework. The cognitive approach occupies a middle ground between the psychoanalytic and rational choice approaches. Psychoanalytic approaches primarily concentrate on the influence of individual psychological and personality traits on foreign policy decision-making. In contrast, rational choice approaches

regard decision-makers as individuals with fixed and well-defined preferences who engage in precise rational calculations to assess the probable consequences of each action before making a choice. One of the most salient concepts within the cognitive sciences is that of cognitive bias, which refers to a systematic pattern of deviation from rationality in judgment and decision-making, caused by inherent thought processes and mental heuristics. These biases can manifest as tendencies, attitudes, illusions, or misconceptions, and exert an unconscious influence on individuals' judgment, decision-making processes, reasoning, evaluations, recollections, perceptions, and cognition. The study adopts an inductive strategy and textual analysis methodology to explore cognitive biases manifest in the two presidents' rhetoric, complemented by a deductive approach to categorize these biases systematically. Innovatively, this represents the first empirical examination of cognitive biases in Iranian presidential discourses. The article sequentially presents an introduction, literature review, conceptual framework, methodology, analyses of Ahmadinejad's and Rouhani's respective cognitive biases, and conclusion.

4. Result and discussion

The analysis revealed that the cognitive biases exhibited by former Iranian Presidents Ahmadinejad and Rouhani could be categorized as instances of maintaining cognitive consistency, the fundamental attribution error, framing effects within the gain/loss domains, false consensus and illusions of validity, the sunk cost fallacy, and oversimplification tendencies. A comparative examination of the two presidents' cognitive biases yields the following observations:

1. **Cognitive Consistency:** Both Ahmadinejad and Rouhani displayed a propensity to preserve cognitive consistency in their foreign and global policy stances. Ahmadinejad attempted to interpret the realities of the power-oriented international system through the prism of his justice-oriented worldviews. Confronted with the harsh realities of international politics, he advocated altering those realities to maintain cognitive consistency. Conversely, Rouhani, who harbored high expectations for negotiations with the United States, claimed after the U.S. withdrawal from the JCPOA that this action was consistent with previous hostile U.S. behavior patterns, which his administration had long anticipated, thereby preserving his cognitive consistency.
2. **Oversimplification:** The two presidents exhibited a tendency to oversimplify complex issues. Ahmadinejad minimized the impact and significance of international power dynamics and instruments, such as sanctions, while Rouhani envisioned the legal lifting of sanctions under the JCPOA as a precursor to extensive cooperation between Iran and the global community.
3. **Attribution Error:** Ahmadinejad attributed the country's problems primarily to the incompetence and ineptitude of previous administrations, whereas Rouhani blamed

the economic and psychological warfare waged by adversaries. Both presidents externalized the causes of problems to environmental factors beyond their control.

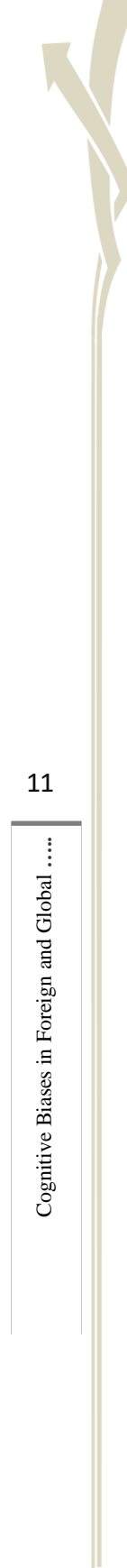
4. **Framing Effects:** Ahmadinejad framed Iran's rapidly progressing nuclear program as a desirable state of affairs, with any deviation from it leading to a loss of Iranian interests. Even when negotiating parties addressed Iran, he insisted on their full acceptance and recognition of Iran's nuclear program. Conversely, Rouhani believed that Iran's nuclear program had placed the country in the domain of absolute loss, i.e., the possibility of military conflict with the United States. Consequently, he entered the arena with the stated goal of advancing nuclear negotiations and extricating the country from the specter of war.

5. **False Consensus and Illusion of Validity:** Both presidents exhibited a high degree of false consensus within their advisory circles and an illusion of validity. Ahmadinejad's Holocaust denial and Rouhani's repeated verbal attacks on critics of his administration were indicative of this cognitive bias.

6. **Sunk Cost Fallacy:** Ahmadinejad and Rouhani both demonstrated resistance to altering their foreign policy strategies regarding the nuclear program. Ahmadinejad referred to an unstoppable nuclear train, while Rouhani continued to harbor hopes in European promises for a year after the U.S. withdrawal from the JCPOA, considering Iran's withdrawal from the deal as playing into Trump's hands.

5. Conclusions & Suggestions

Advancements in cognitive sciences have elucidated the significant impact of leaders' perceptual structures and cognitive biases on their positions, actions, and decisions in foreign and global policy. These cognitive biases can influence behaviors and actions that would otherwise be expected from a rational actor. The mainstream international relations theories tend to overlook these perceptual aspects. However, contemporary theories in foreign policy analysis, drawing from cognitive psychology approaches, have placed their primary focus on analyzing perceptual components in foreign policy. Despite this shift, the dominant intellectual current in Iranian foreign policy analysis remains heavily influenced by state-centric realist, liberal, and constructivist perspectives, with insufficient attention paid to the perceptual and cognitive dimensions of foreign policy. Addressing this research gap, the central question of this article is: What role have cognitive biases played in shaping the foreign policy perspectives of Mahmoud Ahmadinejad and Hassan Rouhani? A review of existing literature revealed that while some perceptual elements such as cognitive mapping, personality constructs, and operational codes have been utilized in studies of Iranian foreign policy, there has been a lack of research specifically examining the role of cognitive biases. This article aims to fill this void. The conceptual framework of this research, grounded in the perceptual theory of foreign policy, posits that certain aspects of Iran's foreign and global policy positions, actions, and decisions during the Ahmadinejad and Rouhani

administrations cannot be adequately analyzed through the lens of mainstream international relations theories. Instead, it argues for the necessity of moving beyond these rationality-centered perspectives to consider perceptual factors, particularly cognitive biases. Various types of these biases were identified through a review of theoretical literature and subsequently applied to analyze selected texts reflecting the views of Mahmoud Ahmadinejad and Hassan Rouhani. The research findings demonstrate that the cognitive biases of both leaders can be analyzed within the framework of cognitive dissonance, attribution error, prospect theory (gain/loss framing), false consensus effect/illusion of validity, sunk cost fallacy, and simplification bias. This study contributes to a more nuanced understanding of Iranian foreign policy decision-making, highlighting the importance of cognitive factors in shaping diplomatic strategies and international relations beyond traditional rationalist explanations. .

سیاست جهانی

شاپا چاپی: ۲۳۸۳-۰۱۳۳

شاپا الکترونیکی: ۲۵۳۸-۴۸۹۹

Homepage: <https://interpolitics.guilan.ac.ir/>

نقش سوگیری‌های شناختی در فهم سیاست خارجی و جهانی:

بررسی رویکردهای محمود احمدی‌نژاد و حسن روحانی

حیدرعلی مسعودی *نویسنده مسئول، استادیار روابط بین‌الملل، دانشکده اقتصاد و علوم سیاسی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران. رایانامه: h_masoudi@sbu.ac.ir

محسن سلیمانی دانش‌آموخته کارشناسی ارشد روابط بین‌الملل، دانشکده اقتصاد و علوم سیاسی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران. رایانامه: mohsensolimani62@gmail.com

چکیده	درباره مقاله
<p>سوگیری‌های شناختی نقش مهمی در ادراکات تصمیم‌گیران کشورها در حوزه سیاست خارجی و جهانی دارد. سوگیری‌ها همانند الگوهای ذهنی‌ای عمل می‌کنند که ادراکات تصمیم‌گیران در موقعیت‌های حساس را تحت تأثیر قرار می‌دهند و با ارائه تفاسیر خاص از اطلاعات و داده‌های جدید، تصمیمات آنها را هدایت می‌کنند. این تأثیرگذاری در برهه‌های سرنوشت‌ساز سیاست خارجی کشورها زیادتر هم می‌شود. با توجه به عاملیت نسبی رئیس‌جمهور ایران در حوزه روابط خارجی به‌خصوص در دوره حساس ریاست‌جمهوری محمود احمدی‌نژاد و حسن روحانی، سوال اصلی مقاله این است که سوگیری‌های شناختی چه نقشی در دیدگاه‌های محمود احمدی‌نژاد و حسن روحانی درباره سیاست خارجی و جهانی داشته‌اند. چارچوب مفهومی مقاله، نظریه ادراکی سیاست خارجی است. مقاله از راهبرد استقرایی و روش تفسیر متن برای اکتشاف سوگیری‌های شناختی در گفتارهای دو رئیس‌جمهور و راهبرد قیاسی برای دسته‌بندی معنادار این سوگیری‌های شناختی استفاده کرده است. یافته‌های مقاله نشان می‌دهد که سوگیری‌های شناختی شامل حفظ هماهنگی شناختی، ساده‌سازی مسائل، اسناد، هزینه از دست‌رفته، قرارگیری در دامنه سود/زیان و اجماع کاذب/ توهم اعتبار نظر نقش مهمی در تکوین گفتارهای احمدی‌نژاد و روحانی درباره سیاست خارجی و جهانی داشته‌اند.</p>	<p>نوع مقاله: مقاله پژوهشی</p> <p>کلیدواژه‌ها: سوگیری‌های شناختی، رویکرد ادراکی، سیاست خارجی، سیاست جهانی، ایران.</p> <p>تاریخچه مقاله تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۵/۲۵ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۸/۲۵ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۹/۲۰ تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۹/۲۶</p>

استناد به این مقاله: مسعودی، حیدرعلی & سلیمانی، محسن. (۱۴۰۳). نقش سوگیری‌های شناختی در فهم سیاست خارجی و جهانی: بررسی رویکردهای محمود احمدی‌نژاد و حسن روحانی. *سیاست جهانی*. ۷-۳۸، (۳۳). doi: 10.22124/wp.2024.27819.3360

© نویسنده(گان)

ناشر: دانشگاه گیلان

سوگیری شناختی^۱ یکی از مؤلفه‌های مورد تأکید در روانشناسی و علوم شناختی در سال‌های اخیر بوده است. محققان این علوم از طریق آزمایش و مشاهده به این نتیجه رسیده‌اند که برخلاف ادعای نظریه انتخاب عقلانی^۲، ذهن انسان نمی‌تواند حجم انبوه داده‌ها و اطلاعات را دائماً تحلیل و ارزیابی کند؛ بلکه از مؤلفه‌های شناختی مانند سوگیری‌ها کمک می‌گیرد تا اطلاعات جدید را تفسیر و خودش را با شرایط جدید وفق دهد. این نگاه در نقطه مقابل مفروضات خردگرایانه جریان اصلی نظری روابط بین‌الملل قرار می‌گیرد که انسان را در صدد حداکثرسازی منافع از طریق محاسبه هزینه/فایده‌ی گزینه‌های مختلف می‌داند. طرفداران رویکردهای ادراکی به سیاست خارجی بر این نظرند که برخلاف پیش‌فرض‌های نظریات خردگرایی روابط بین‌الملل، بسیاری از تصمیمات سیاست خارجی کشورها تحت تأثیر سوگیری‌های شناختی رهبران اتخاذ می‌شود. به عنوان نمونه اصرار دولت آمریکا بر تداوم جنگ ویتنام با وجود مخالفت‌های عمومی و همچنین تأکید این کشور بر وجود سلاح‌های کشتار جمعی در عراق با وجود رد این ادعاها از سوی بازرسان آژانس بین‌المللی انرژی اتمی نمونه‌های تاریخی از تأثیرگذاری سوگیری‌های ادراکی بر تصمیمات رهبران آمریکا بوده‌اند.

برخلاف تمایل روزافزون به مطالعات ادراکی در حوزه سیاست خارجی، پژوهش‌های سیاست خارجی ایران همچنان بر مدار نظریات جریان اصلی روابط بین‌الملل می‌چرخند و جز برخی موارد معدود، پژوهش‌های علمی چندانی برای بررسی تأثیرگذاری مؤلفه‌های ادراکی بر رویکردها و راهبردهای سیاست خارجی ایران انجام نشده است. اگرچه تدوین سیاست خارجی در ساختار سیاسی جمهوری اسلامی ایران امری فرادولتی است، اما رئیس‌جمهور ریاست شورای عالی امنیت ملی را بر عهده دارد و در واقع، هماهنگ‌کننده ارکان حاکمیت در راستای تدوین و اجرای سیاست خارجی است. بنابراین بررسی نگرش‌های روسای جمهور درباره سیاست خارجی و رویکردهای آنها درباره مسائل جهانی و تأثیرات احتمالی سوگیری‌های شناختی بر این نگرش‌ها و رویکردها می‌تواند به اصلاح و بهبود فرایندهای شناختی در حوزه سیاست خارجی ایران کمک کند. از این‌رو سوال اصلی مقاله این است که سوگیری‌های شناختی چه نقشی در دیدگاه‌های محمود احمدی‌نژاد و حسن روحانی درباره سیاست خارجی و جهانی داشته‌اند. این دو رئیس‌جمهور به این دلیل انتخاب شدند که اولاً دوره

^۱ Cognitive bias

^۲ Rational choice theory

زمانمندی آنها پیوسته به یکدیگر است و در نتیجه امکان اکتشاف سوگیری‌ها در موضوعات مشابه وجود دارد و ثانیاً احمدی‌نژاد و روحانی به نوعی نمایندگان دو رویکرد متضاد آرمان‌گرایانه و واقع‌گرایانه در سیاست خارجی ایران هستند و تحلیل سوگیری‌های شناختی آنها می‌تواند خطاهای شناختی مشترک هر دو گرایش فکری عمده کشور را برملا کند. برای این منظور، در ادامه به ترتیب مقدمه، پیشینه پژوهش، چارچوب مفهومی، روش‌شناسی، سوگیری‌های شناختی احمدی‌نژاد، سوگیری‌های شناختی روحانی و نتیجه‌گیری خواهد آمد.

الف) پیشینه پژوهش

جستجو در پایگاه‌های علمی فارسی نشان می‌دهد که درباره تأثیر سوگیری شناختی بر حوزه سیاست خارجی ایران پژوهش‌های بسیار معدودی صورت گرفته است. از جمله محمد سلطانی‌نژاد (Soltaninejad, 2019) در مقاله‌ای با عنوان «رویکردی شناختی به درک پاسخ تهران به خروج آمریکا از توافق هسته‌ای» با نقد تبیین‌های واقع‌گرایانه و سازه‌انگاران از سیاست هسته‌ای ایران تلاش کرده است رویکرد بدیل خود را با استفاده از نظریه چشم‌انداز و مفهوم ترجیحات اجتماعی سامان دهد. بر این اساس، عدم تمایل جدی دولت احمدی‌نژاد به مصالحه بر سر برنامه هسته‌ای اولاً به این خاطر بود که ایران خودش را در دامنه سود تلقی می‌کرد و هرگونه مصالحه را عامل خسارت می‌دانست. ثانیاً ناشی از این ترجیح اجتماعی تصمیم‌گیران بود که هرگونه توافق باید مبتنی بر احقاق کامل حقوق هسته‌ای ایران و در راستای گفتمان عدالت‌محوری مورد تأکید احمدی‌نژاد باشد. در مقابل، دولت روحانی بر اساس این ادراک شکل گرفته بود که تحریم‌ها باعث وارد شدن خسارت مطلق به کشور شده است. در واقع، برجام محصول رویکرد تعامل‌گرایی دولت روحانی و نیز آمادگی قدرت‌های بزرگ برای رعایت میزانی از انصاف در تأمین حقوق ایران بود.

رضا سلیمانی (Soleymani, 2022) در مقاله‌ای با عنوان «روان‌شناسی شناخت دولت روحانی در قبال هشدار خروج دولت ایالات متحده از برجام» با استفاده از نظریه انسجام شناختی و نظریه طرح‌واره نشان می‌دهد که دولت روحانی بر اساس باورها و پیشفرضهای بنیادین پیشینی خود در قبال مذاکره با غرب هرگونه اطلاعات و بحث جدید دال بر مسیر نادرست مذاکرات را کنار گذاشت و کوشید باورها/پیش‌فرض‌های خود را در قبال غرب و مذاکرات با آن حفظ کند. به نظر سلیمانی فرایند شناختی

نادرست مقامات دولت روحانی از جمله ساده‌انگاری این هشدارها و توطئه‌انگاری یعنی کارشکنی منتقدان باعث نادیده گرفتن هشدار منتقدان درباره احتمال خروج آمریکا از برجام شده بود.

رضاپور و نیاکویی (Rezapour and Niakooee, 2017) در مقاله‌ای با عنوان «نظریه نقشه ادراکی و سیاست هسته‌ای دولت یازدهم» بر نقش ادراک حسن روحانی رئیس جمهوری ایران بر پرونده هسته‌ای و مذاکرات با آمریکا و کشورهای اروپایی اشاره دارد. از این نگاه روان‌شناسانه، تحصیلات فقهی - حقوقی و سوابق دیپلماتیک حسن روحانی باعث می‌شود او تمایل به حل مشکلات از طریق صلح آمیز و در چارچوب روابط دیپلماتیک دارد. در واقع روحانی با تکیه بر دیدگاه حقوقی و پیشینه دیپلماتیک خود نهادهای بین‌المللی را قادر به حل و فصل منازعات بین‌المللی می‌داند. علیرضا قاضی‌زاده (Ghazizade, 2021) در مقاله‌ای با عنوان «غافل‌گیری راهبردی و حکمرانی امنیت ملی در جمهوری اسلامی ایران» به تأثیر سوگیری شناختی بر بروز خطا در شناخت تهدیدات امنیت ملی اشاره می‌کند. تصمیم‌گیران بر اثر ذهنیت قبلی، تمهیدات لازم برای پیشگیری از بروز حملات قبلی را می‌اندیشند اما دشمن با استفاده از عنصر غافل‌گیری و با تغییر نقشه، به اهداف جدیدی ضربه می‌زند.

وثوقی و احمدی‌نژاد (Vosoughi and Ahmadinejad, 2021) در مقاله‌ای با عنوان «تحلیل تأثیر سازه شخصیتی محمود احمدی‌نژاد بر قالب‌بندی و الگوی تصمیم‌گیری پرونده هسته‌ای در چارچوب تئوری جورج کلی» عامل اثرگذار بر اتخاذ رویکردهای مقاومت و تقلیل از سوی احمدی‌نژاد را ساختار شخصیتی او و رویکرد هابزی او به جهان می‌داند. این نگاه در واقع بررسی روان‌شناختی شخصیت رهبران است که مرحله‌ای قبل از بررسی تأثیر سوگیری‌ها بر تصمیمات شخص است. مسعودی و شرفی صدرآبادی (Masoudi and Sharafi Sadrababi, 2021) در مقاله «سیاست خارجی و نبود اجماع پایدار داخلی: تحلیل رمزگان عملیاتی برجام»، ادراکات سه گروه اصلی نخبگان اثرگذار در سیاست خارجی ایران یعنی تعامل‌گرا، ضد هم‌مؤمن‌گرایان و نوسان‌گرایان را با رویکرد رمزگان عملیاتی بررسی می‌کنند و نشان می‌دهند که ادراکات متفاوت نخبگان سیاسی ایران از برجام مانع اجماع‌سازی پایدار در حوزه سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران شده است.

در منابع به زبان انگلیسی می‌توان آثاری را یافت که مفهوم سوگیری شناختی را دستمایه پژوهش در حوزه روابط بین‌الملل و سیاست خارجی قرار داده‌اند. پورسیاینن و فورسبرگ (Pursiainen and Forsberg, 2021) در کتابی با عنوان *روان‌شناسی سیاست خارجی* به بررسی انواع سوگیری‌های شناختی شامل تأییدشوندگی، اعتماد به نفس بین از حد، اسناد، ناهمگونی شناختی، قیاس تاریخی و

تفکر گروهی می‌پردازد. به نظر این دو محقق، با توجه به محدودیت و فشار زمانی برای تصمیم‌گیری، تأثیر‌گذاری سوگیری‌ها بر تصمیم‌گیری‌ها اجتناب‌ناپذیر است اما در عین حال باید توجه داشت که همین مسئله می‌تواند منجر به خطای شناختی و اتخاذ تصمیمات نادرست شوند. استیو (Steve, 2013) در کتابی با عنوان امنیت ملی از لنز مخدوش: چگونه سوگیری شناختی بر سیاست خارجی آمریکا تأثیر می‌گذارد نشان می‌دهد که سوگیری تمرکز بیش از حد یک موضوع یعنی حل بحران گروگان‌گیری در لبنان و شورشیان کنترا در نیکاراگوئه از سوی رونالد ریگان رئیس‌جمهور وقت آمریکا و اطرافیان او باعث شد تا سایر جنبه‌های اجتماعی تصمیماتش مورد غفلت قرار گیرند (Steve, 2013). رابرت جرویس (Jervis, 1976) در کتاب معروفش برداشت‌ها و سوءبرداشت‌ها در سیاست بین‌الملل به این موضوع می‌پردازد که رهبران سیاسی دچار سوگیری هماهنگی شناختی هستند؛ به این معنا که تمایل دارند در هنگام مواجهه با اطلاعات و موقعیت‌های جدید آن را به گونه‌ای تفسیر کنند که مطابق باورهای پیشین آنها باشد و به همین دلیل، دچار خطای شناختی می‌شوند. ذهن تصمیم‌گیران اطلاعات را به گونه‌ای پردازش می‌کند که تصور یک نظم را ایجاد می‌کند. بنابراین افراد مستعد سوگیری‌های شناختی هستند که بر اساس آن، به اطلاعاتی توجه می‌کنند که انتظار آنها را دارند و باورهای از پیش موجودشان را تایید می‌کنند (Jervis, 1976). بررسی پیشینه پژوهش نشان می‌دهد که مطالعه ادراکی در حوزه سیاست خارجی ایران در ابتدای مسیر قرار دارد. هیچ یک از آثار قبلی به بررسی تأثیرگذاری انواع مختلف سوگیری‌های شناختی بر سیاست خارجی ایران نپرداخته‌اند و بر یک یا دو مورد تأکید داشته‌اند. علاوه بر این، مقاله حاضر از این جهت از آثار پیشین متمایز است که سوگیری‌های شناختی دو رئیس‌جمهور با اندیشه‌ها و مواضع کاملاً متفاوت و حتی متناقض را بررسی می‌کند.

ب) چارچوب مفهومی: رویکرد ادراکی در سیاست خارجی

بسیاری از تصمیمات و رفتارهای رهبران سیاسی با رهیافت‌های جریان اصلی روابط بین‌الملل قابل توضیح نیستند؛ زیرا بر اساس فهم متعارف از عقلانیت شکل نگرفته‌اند. مفروض نظریه انتخاب عقلانی به مثابه بنیان نظری جریان اصلی روابط بین‌الملل این است که کنشگران تصمیم‌گیر به دنبال حداکثرسازی سود و منفعت خود هستند. از این منظر، تصمیم‌گیران با استفاده از تمام اطلاعات مرتبط و در دسترس، احتمال‌سنجی رخدادهای مختلف و ارزیابی میزان سودمندی همه نتایج ممکن تصمیم می‌گیرند و در صورت ارائه شواهد جدید برای رسیدن به یک تصمیم بهینه، باورهای خود را به

شیوه‌ای سیستماتیک به روز می‌کنند (Lau and Levy, 1998: 30). بر خلاف این رویکرد عقلانیت‌محور، هربرت سایمون در سال ۱۹۵۷ فرض عقلانی‌بودنِ مطلقِ تصمیم‌گیران را زیر سوال برد. بر اساس این رویکرد، مدل‌های انتخاب عقلانی، محدودیت‌ها و قالب‌های ادراکی افراد را مدنظر قرار نمی‌دهند (Redd and Mints, 2013: 513) و این در حالی است که رویکردهای شناختی، تأثیر این قالب‌های ادراکی را بر تصمیم‌گیری تحلیل می‌کنند (Simon, 1985: 294).

علوم شناختی را می‌توان مطالعه بین‌رشته‌ای درباره ذهن انسان دانست که از دستاوردهای علوم مختلف از جمله فلسفه، روان‌شناسی، زبان‌شناسی، هوش مصنوعی و علوم اعصاب بهره می‌گیرد (Friedenberg and Silverman, 2021) و به لحاظ نظری در میانه رویکرد روانکاوی^۱ و انتخاب عقلانی^۲ قرار دارد. روانکاوی صرفاً به تأثیر خصوصیات روانشناختی و شخصیتی افراد بر سیاست خارجی می‌پردازد در حالی که رویکرد انتخاب عقلانی، تصمیم‌گیران را افرادی با ترجیحات ثابت و معین می‌داند که با محاسبه عقلانی دقیق، پیامدهای محتمل هر تصمیم را می‌سنجند و سپس دست به انتخاب می‌زنند (Soltaninejad, 2019: 189). کانمن فرض بازیگر خردمند را به چالش کشید و نشان داد که انسان‌ها همیشه منطقی رفتار نمی‌کنند و گاهی به صورت نظام‌مند تحت تأثیر عواطف و سوگیری‌های شناختی قرار می‌گیرند (Kahneman, 2011). به عنوان نمونه، عواطف یکی از عوامل تأثیرگذار بر روند تصمیم‌گیری رهبران سیاسی است که در سال‌های اخیر مطالعات فراوانی درباره آن صورت گرفته است (Schilling, 2014; Hymans, 2006; Crawford, 2000; Fattah and Fierke, 2009; Ganz, 2013; Shepperd, 2020; Koschut, 2020; Ghalehdar, 2021; 2023). در یکی از این پژوهش‌ها، با اشاره به نقش عواطف در تصمیم‌گیری رهبران آمریکا در جریان حمله به خلیج خوک‌ها که موجب رسوایی سیاسی برای رهبران وقت آمریکا شد، شرایط را این‌گونه بیان می‌کند که «بازیگری که شرمنده و خجالت‌زده شده است، خود را در نقطه کانونی توجه دیگران می‌بیند. چنین بازیگری تلاش خواهد کرد تا ممتاز بودن خود را با دست زدن به عملی که وجهه او را احیاء کند، حفظ کند» (Arifin et. Al., 2022: 290).

یکی از مهم‌ترین مفاهیم در علوم شناختی، سوگیری شناختی است که به معنای خطای ذهنی مبتنی بر الگوهای فکری و ارزش‌های ذهنی است که به صورت نظام‌مند به گرایش، نگرش، وهم یا باور غلط

¹ psychoanalysis

² Rational choice

منجر می‌شود و به صورت ناخودآگاه در نحوه قضاوت، تصمیم‌گیری، استدلال، ارزیابی، یادآوری، ادراک و شناخت افراد تأثیر می‌گذارد (Hosseini Panah, 2021: 49). در ادامه، به برخی از مصادیق سوگیری شناختی پرداخته می‌شود که در این مقاله مورد توجه قرار گرفته‌اند.

سوگیری حفظ هماهنگی شناختی^۱: این سوگیری تلاشی برای حفظ هماهنگی شناختی و جلوگیری از وضعیت ابهام شناختی است. انسان‌ها معمولاً ابتدا اطلاعات سازگار با باورهای فعلی خود را جستجو می‌کنند در نتیجه این فرایند، شخص احساس می‌کند همه چیز به خوبی پیش می‌رود و نیاز به تلاش بیشتری جهت تصمیم‌گیری وجود ندارد. به این وضعیت آسودگی شناختی می‌گویند (Kahneman, 2011). مواجهه گزینشی، توجه گزینشی و تفسیر گزینشی راهکار نخبگان هنگام مواجهه با ناهماهنگی شناختی هستند (Fiske, 2018).

سوگیری خطای اسناد^۲: به این معناست که انسان‌ها تمایل دارند رفتار دیگران را به خصلت و ویژگی‌های درونی آنها نسبت دهند اما چنانچه همان رفتار را خودشان انجام دهند آنرا به شرایط نسبت می‌دهند (Johnson, 2020: 117). به زبان سیاسی، معمولاً سیاستمداران ناتوانی دیگران در بهبود امور را ناشی از نخواستن و یا نتوانستن آنها می‌دانند و آنگاه که خود در آن شرایط قرار می‌گیرند، عدم تحقق وعده‌ها را ناشی از عوامل محیطی ارزیابی می‌کنند. در این نوع خطا افراد عملکرد دیگران را نه بر اساس قرارگیری در شرایط بلکه ناشی از شخصیت و نگرش آنها ارزیابی می‌کنند. طبق این نظریه افراد در ارزیابی عملکرد خود نقش عوامل محیطی و خارج از کنترل را برجسته می‌بینند، اما در ارزیابی عملکرد دیگران سهم مسائل شخصی و فردی را بیشتر از امور محیطی ارزیابی می‌کند (Sarzaim, 2016: 38).

سوگیری قرارگیری در دامنه سود/ زیان^۳: بطور مثال اگر شخص خود را در وضعیت مطلوب نسبت به نقطه مرجع ارزیابی کند، از هرگونه مذاکره و معامله‌ای که احتمال هرچند ضعیفی برای تنزل از نقطه مرجع را داشته باشد خودداری خواهد نمود. این سوگیری به «سوگیری قرارگیری در دامنه سود» معروف است. این نظریه برگرفته از نظریه چشم‌انداز^۴ یا دورنمای کانمن و تورسکی است. در واقع این نظریه که محصول انقلاب‌های شناختی است، عملکرد رهبران را نه بر اساس محاسبات سود و زیان

¹ Cognitive consistency

² Attribution error

³ Framing effect

⁴ Prospect Theory

بلکه بر اساس ادراک و برداشت آنها از هزینه و منافع پیش‌رو ارزیابی می‌کند. شیوه تصمیم‌گیری به این صورت است که افراد نقطه‌ای را به عنوان مرجع تعیین می‌کنند و معیار شکست یا موفقیت را بر اساس این نقطه مرجع ارزیابی می‌کنند (Soltaninejad, 2019: 191). در صورتی که وضعیت فعلی بالاتر از نقطه مرجع ارزیابی شود «قرارگیری در دامنه سود» از سوی تصمیم‌گیرنده درک می‌شود. در صورتی که وضعیت نامطلوب و پایین‌تر از نقطه مرجع باشد سوگیری «قرارگیری در دامنه زیان» اثرگذار است که تصمیم‌گیران مستعد ورود به هرگونه مذاکره برای دستیابی به حداقل منافع هستند (Levi, 1997: 88).

سوگیری اثر اجماع کاذب^۱ و توهم اعتبار نظر^۲: بر اساس این سوگیری، افراد تمایل دارند تا باورها، قضاوت‌ها و نگرش‌های خود را فراگیرتر از آنچه در واقعیت وجود دارند تصور کنند. در این سوگیری اشخاص پاسخ‌های خود را به مسائل درست می‌دانند و پاسخ‌های جایگزین را غیرمعمول یا انحراف از واقعیت و نامناسب عنوان می‌کنند (Choi and Cha, 2019). این وضعیت می‌تواند ناشی از توهم اعتبار نظر (توهم مهارت) مشخص باشد و یا برگرفته از تصورات شکل گرفته در درون گروه هم‌فکران (اثر اجماع کاذب). این تصور که گذشته را درک کرده‌ایم، باعث این خطای ادراکی می‌شود که می‌توانیم آینده را پیش‌بینی و کنترل کنیم (Kahneman, 2011).

سوگیری هزینه از دست رفته: این سوگیری زمانی اتفاق می‌افتد که هزینه‌های اقدامات قبلی روی تصمیمات آینده تأثیر بگذارد. افراد معمولاً تمایل دارند به چیزی که زهان، پول و انرژی صرف آن کرده‌اند بچسبند و آنرا رها نکنند. معمولاً افراد در چنین شرایطی از اعتراف به اشتباه و تغییر مسیر اجتناب می‌کنند و حتی ممکن است همان راه را با صرف سرمایه مالی و زمانی بیشتر ادامه دهند به این امید که بخشی از هزینه صرف‌شده جبران شود (Friedman et. Al., 2007).

سوگیری ساده‌سازی مسائل^۳: ذهن تصمیم‌گیرندگان سیاست خارجی توانایی محدود و مشخصی در تحلیل وقایع و رویدادهای بین‌المللی دارند. به همین دلیل، تصمیم‌گیران از ساده‌سازی مسائل برای فهم آنها استفاده می‌کنند (Soltaninejad, 2019: 189). به این صورت که هنگام مواجهه با اطلاعات و داده‌های انبوه، بخشی از جزئیات، پیچیدگی‌ها و عناصر فرعی موضوع را با هدف تسریع در

¹ False Consensus Effect

² Illusion of validity

³ Simplification

تصمیم‌سازی‌ها و تصمیم‌گیری‌ها کنار می‌گذارند (Soleymani, 2022: 68) و برای خروج از وضعیت ابهام، بر باورهای کلیدی^۱ خود تکیه می‌کنند.

ج) روش‌شناسی

در این پژوهش از روش کتابخانه‌ای برای جمع‌آوری داده‌های مربوط به سوگیری‌های شناختی محمود احمدی‌نژاد و حسن روحانی استفاده شد. به این صورت که مواضع آنها درباره سیاست خارجی و جهانی از دل سخنرانی‌ها، نوشته‌ها و بیانیه‌هایی که بیشترین ارتباط معنایی را با موضوعات سیاست خارجی و جهانی دارند استخراج شد. متون استخراج شده با راهبرد استقرایی مورد خوانش قرار گرفتند تا پژوهشگران در فضای ذهنی سوژه‌های انسانی پژوهش یعنی احمدی‌نژاد و روحانی قرار گیرند. به بیان محمد جواد کاشی متون بارها و بارها خوانده شد تا پژوهشگران در فضای تحریک‌شدگی، جوهر متون را کشف کنند (Kashi, 2008).

در مرحله بعد با استفاده از راهبرد قیاسی و روش تحلیل کیفی متن، تفسیر و کدگذاری متون بر اساس شناخت نظری پژوهشگران از انواع مختلف سوگیری‌های بالقوه‌ی برگرفته از متون نظری انجام شد. در واقع، سوگیری‌های مختلف به عنوان محرکی برای برانگیختن درونیات پنهان متون مورد استفاده قرار گرفتند. هر متنی که فاقد جوهر سوگیرانه بود، کنار گذاشته شد. اما برای اعتبارسنجی پژوهش و اطمینان از درستی اطلاق سوگیری‌های مختلف به روسای جمهور، فقط به سوگیری‌هایی پرداخته شد که شواهد تجربی کافی در تأیید آنها وجود داشت و بقیه سوگیری‌ها از جمله تفکر کوتاه‌مدت، ترجیحات اجتماعی، قطعیت نابجا، تمرکز و ارزش‌زدایی واکنشی کنار گذاشته شد. بنابراین در نتیجه‌ی تعامل میان راهبرد استقرایی و قیاسی یعنی بررسی داده‌های جزئی و مفاهیم کلی، دسته‌بندی معنادار سوگیری‌های شناختی در مواضع دو رئیس‌جمهور مشخص شد. نتایج حاصل از این فرایند در قالب سوگیری‌های شناختی محمود احمدی‌نژاد و حسن روحانی در حوزه سیاست خارجی و جهانی در ادامه خواهد آمد.

¹ Key beliefs

د) سوگیری‌های شناختی محمود احمدی‌نژاد در حوزه سیاست خارجی و جهانی

۱) حفظ هماهنگی شناختی

گفتمان احمدی‌نژاد را می‌توان اصول‌گرایی عدالت‌طلب نام نهاد. بر اساس این گفتمان، معیار اصلی برای قضاوت درباره درستی / نادرستی سیاست داخلی و خارجی، پیشبرد عدالت است. وجه بین‌المللی این گفتمان مستلزم ائتلاف با سایر کشورهای عدالت‌خواه جهان مانند کشورهای آمریکای لاتین برای گسترش عدالت در جهان از طریق تغییر مناسبات بین‌المللی است. احمدی‌نژاد بر این نظر است که «دستیابی ایران به اهداف خود در سند چشم‌انداز بیست‌ساله مشروط به تحول در مناسبات سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی جهان است. تحقق این امر منوط به آن است که مناسبات جهانی تغییر کند و مناسبات جهانی در خدمت تحول کشور قرار گیرد» (Ahmadinejad, 2010a). سوگیری اعتقادی باعث می‌شود که احمدی‌نژاد بدون درک صحیح از پیچیدگی‌های ساختار نظام بین‌الملل، موقعیت کشور در سلسله مراتب قدرت بین‌المللی و میزان تأثیرگذاری و تأثیرپذیری ایران در عرصه بین‌المللی، از تغییر مناسبات جهانی در خدمت تحول ایران سخن بگوید.

نگاه احمدی‌نژاد به سازمان‌های بین‌المللی نیز تحت تأثیر همین سوگیری اعتقادی است. او بدون توجه به پیشینه و مبنای قدرت‌محور سازمان‌های بین‌المللی، مکرراً به اقدامات سازمان ملل اعتراض می‌کند و آنرا بخشی از نیروهای شر در جهان تلقی می‌کند. به عنوان مثال او در هشتمین سخنرانی‌اش در سازمان ملل اینگونه ساختار حاکم را زیر سوال می‌برد: «سازمان ملل از کارآیی لازم برخوردار نیست و ادامه این روند، یعنی کاهش امید به ساختار جهانی برای دفاع از حقوق ملت‌ها». به نظر او «حق این است که عامل اصلی و مسئول حوادث تلخ تاریخ و وضع ناگوار امروز، مدیریت حاکم بر جهان و مدعیان و قدرتمندان بین‌المللی دل سپرده به شیطان هستند» (Ahmadinejad, 2012a). تلاش برای تحمیل نظام اعتقادی بر واقعیات عینی تا آنجا پیش رفت که احمدی‌نژاد از هاله نور سخن می‌گفت و خود را نماینده مصلح برای دعوت دنیا به عدالت تحت هدایت‌های مستقیم امام زمان معرفی می‌کرد.

فهم از سیاست جهانی: عدالت‌محوری در عرصه جهانی

احمدی‌نژاد ساختار نظام بین‌الملل را کاملاً ناعادلانه می‌داند که در خدمت سلطه قدرت‌های استکباری است. به همین دلیل، یکی از اهداف دولت خود را تغییر و اصلاح ساختار ناعادلانه نظام بین‌الملل می‌داند و با تکیه بر این باور در مجامع بین‌المللی و سازمان‌های بین‌المللی جهت اصلاح نظم موجود و استقرار یک نظام عادلانه بین‌المللی تلاش می‌نمود. از نگاه احمدی‌نژاد کشورهای غربی و به خصوص

آمریکا در پی ممانعت از توسعه کشورهای جهان سوم هستند و در این راستا از ابزارهای مختلفی از جمله تهدیدهای نظامی و اقتصادی در کنار ابزارهای جنگ روانی و فریب استفاده می‌کنند. از نگاه او تلاش غرب استعمارگر بر آن است تا کشورها را از پیشرفت باز دارد تا همواره وابسته بمانند. به تعبیر او «نظام حاکم بر جهان امروز به پایان راه رسیده است. جهان نیازمند نظام جدیدی است، نظام جدیدی که متکی بر عدالت بوده به انسان‌ها احترام بگذارد و رفاه، صلح و امنیت را برای همه بخواهد و اینها همه فقط در سایه استقرار عدالت حاکم خواهد شد و عدالت نیز زمانی مستقر خواهد شد که همه برای برپایی آن تلاش کنند» (Ahmadinejad, 2012b).

۲) ساده‌سازی مسائل

احمدی‌نژاد نگاه ساده‌انگارانه‌ای به مسائل بین‌المللی داشت. او بدون توجه به تبعات مخرب قطعنامه‌های تحریمی شورای امنیت خطاب به کشورهای غربی می‌گفت «وقتی کشورهای غربی شاهد رشد و پیشرفت ایران بودند هر روز یک قطعنامه تهیه کردند و در شورای امنیت علیه ما صادر کردند. من امروز به آنها می‌گویم آنقدر قطعنامه بدهید تا قطعنامه‌دان شما پاره شود» (Ahmadinejad, 2008a). او پیچیدگی‌های سیاست جهانی را به درستی فهم نمی‌کرد و ابزارهای عامل قدرت کشورها در عرصه بین‌المللی مانند تحریم‌ها را دست‌کم می‌گرفت. از نظر او، تلاش کشورهای غربی برای صدور قطعنامه‌های تحریمی بر ضد ایران، به لجبازی با ایران فروکاسته می‌شد که گویی بی‌اعتنایی به این لجبازی می‌توانست اثرات منفی آن بر اقتصاد ایران را خنثی کند. همچنین در حالی که ایران به دلیل تحریم‌های بین‌المللی به راحتی قادر نبود حق عضویت‌اش در برخی سازمان‌های بین‌المللی را پرداخت کند، ساده‌انگارانه فکر می‌کرد که می‌توان ساختمان دفتر مرکزی ملل متحد را از نیویورک به تهران منتقل سازد. به بیان احمدی‌نژاد «هر کسی می‌خواهد به سازمان ملل برود باید ماه‌ها برای گرفتن ویزا در انتظار باشد و می‌بینیم که دولت آمریکا با این سازمان ملل به دنبال حکمرانی بر جهان است ... ایران آمادگی دارد تا مکان مناسب را برای تغییر محل سازمان ملل تامین کند» (Ahmadinejad, 2008b).

فهم از سیاست جهانی: باور به تغییر ساختارهای بین‌المللی از طریق نامه نگاری

احمدی‌نژاد با ساده‌نگاری سیاست جهانی تلاش می‌کرد تا با نامه‌نگاری با روسای جمهور آمریکا آنها را به اجرای آموزه‌های پیامبران الهی در رفع مشکلات کنونی جهان دعوت کند. از جمله او در نامه‌اش به جرج بوش رئیس‌جمهور وقت آمریکا از او می‌خواهد به آموزه‌های پیامبران الهی یعنی توحید، صلح، عدالت و احترام به مقام انسان باز گردد چرا که اگر از این اصول پیروی کنیم «می‌توانیم بر مشکلات

کنونی جهان - که محصول نافرمانی از خدای قادر و آموزه‌های پیامبران است - غلبه کنیم و نقش خود را خوب بهبود بخشیم ... آیا شما این دعوت را نخواهید پذیرفت؟ (Ahmadinejad, 2006a). این نامه حاوی اصل مهم دعوت به عنوان یکی از آموزه‌های اسلامی در حوزه مسائل جهانی است. در واقع دعوت دیگران به اصلاح و توصیه به اعمال نیک و گرایش‌ها به سوی حق تعالی جزئی از وظایف متولیان جمهوری اسلامی در عرصه جهانی است (Dehghani Firouzabadi and Firouzi, 2012: 89).

احمدی‌نژاد در نامه‌اش به رئیس‌جمهوری بعدی آمریکا یعنی باراک اوباما همین خط فکری را دنبال کرد. او با ساده‌سازی واقعیات سیاست جهانی تلاش کرد باراک اوباما را کارگزار بیرون از حلقه هیات حاکمه آمریکا بازنمایی کند و با پیشنهادهای سرشار از پند و نصیحت در مسیر درست الهی قرار دهد. او در بخشی از نامه‌اش به اوباما خواستار استفاده او از «فرصت‌هایی که از ناحیه خداوند به بندگان هدیه می‌شوند» برای «ترجیح مصالح حقیقی مردم ... بر تقاضاهای سیری‌ناپذیر اقلیتی خودخواه و ناصالح» شد و ابراز امیدواری کرد که با ریاست جمهوری اوباما «سیاست‌های مبتنی بر جنگ‌طلبی، اشغالگری، زورگویی ... به رفتاری مبتنی بر عدالت و احترام به حقوق انسان‌ها و ملت‌ها، دوستی و عدم دخالت در امور دیگران تبدیل گردد و دایره دخالت‌های دولت آمریکا به مرزهای جغرافیایی آن کشور محدود شود» (Ahmadinejad, 2008c).

۳) خطای اسناد

احمدی‌نژاد که برخاسته از نسل دوم رهبران جمهوری اسلامی است، بر اساس این خطای شناختی تصور می‌کرد که همانند رخداد انقلاب اسلامی، می‌توان نظم موجود را با تکیه بر اراده مدیران انقلابی تغییر داد. دیدگاه‌ها و شعارهای آرمان‌گرایانه احمدی‌نژاد در واقع بازتاب واکنش ادراکی او به بی‌لیاقتی مسئولان دولت‌های سازندگی و اصلاحات بود. به‌گونه‌ای که در یکی از نطق‌های انتخاباتی‌اش مدیران نالایق را عامل اصلی عقب‌ماندگی ایران معرفی کرد. به بیان او «وارد صحنه شدم زیرا معتقد بودم که هر جا ضعفی در تاریخ ملت ایران مشاهده می‌شود برخاسته از مدیران و حاکمان نالایق است» (Ahmadinejad, 2009).

فهم از سیاست جهانی: باور به تغییر ساختارهای بین‌المللی از طریق مردم

خطای اسناد را می‌توان در فهم احمدی‌نژاد از سیاست جهانی و امکان تغییر ساختارهای بین‌المللی از طریق خواست مردم مومن و آگاه مشاهده کرد. در واقع، او به نوعی اراده‌گرایی مردم‌محور باور دارد که افراد انسانی صرفنظر از بستر نهادی، فکری و اجتماعی شان می‌توانند تغییرات بزرگی در سیاست

جهانی ایجاد کنند. به قیاس سیاست داخلی که تغییر افراد ناشی از خواست مردم می‌تواند ساختارهای مخرب بوروکراتیک را کنار زده و زمینه نقش آفرینی انسان‌های صالح و مومن را فراهم کند، در سیاست جهانی نیز می‌توان با تکیه بر تعاملات و همبستگی‌های میان مردم خداجو و آگاه، ساختارهای بین‌المللی ناکارآمد موجود را کنار زد. به تعبیر احمدی‌نژاد «مردم جهان به سازمانهای بین‌المللی ایمان ندارند، زیرا توسط این سازمان‌ها از حقوق آنها طرفداری نمی‌شود. لیبرالیسم و دموکراسی به سبک غربی قادر نبوده است که به تشخیص آرمانهای انسانی کمک کند. امروز این مفاهیم شکست خورده است. افراد با بصیرت اکنون صدای فروپاشی و سقوط این ایدئولوژی و اندیشه‌های نظام لیبرال دموکراسی را می‌شنوند. ما به طور فزاینده‌ای مردم جهان را می‌بینیم که به یک نقطه‌ی کانونی اصلی - که قادر مطلق است در حال گرد آمدن هستند. بدون شک، مردم از طریق ایمان به خدا و آموزه‌های پیامبران می‌توانند بر مشکلاتشان فائق آیند» (Ahmadinejad, 2006a).

۴) هزینه / از دست رفته

یکی از مواضع پرتکرار احمدی‌نژاد درباره برنامه هسته‌ای ایران، ضرورت تداوم آن به هر قیمت است. او برنامه هسته‌ای را به «قطار در حال حرکت بدون ترمز و دنده عقب» تشبیه می‌کند (Ahmadinejad, 2006b). او در جشن فناوری هسته‌ای در سال ۱۳۸۶ با اشاره به فشارهای بین‌المللی بر ضد ایران تأکید می‌کند که «مسیر تعالی ایران بدون بازگشت است و ملت ما ... در مسیر صلح‌آمیز حرکت کرده است و علاقه دارد که همچنان در همین مسیر حرکت کند» (Ahmadinejad, 2007). احمدی‌نژاد با اشاره به تهدیدات نظامی کشورهای غربی بر علیه ایران بیان می‌کند که «اگر کسی در بعضی از کاخ‌های شیشه‌ای دنیا بنشیند و خیال کند با نشان دادن اسلحه و این حرف‌ها می‌تواند خللی در عزم ملت ایران به وجود بیاورد بدلند که اشتباه می‌کند. این رفتار اینها ملت ما را در ادامه راه مصمم‌تر و راسخ‌تر می‌کند» (Ahmadinejad, 2010b). احمدی‌نژاد حتی در آخرین سال ریاست جمهوری هم ادامه مسیر برنامه هسته‌ای تأکید می‌کند. او با اشاره به مذاکرات ایران و کشورهای پنج به علاوه یک خطاب به کشورهای غربی گفت «نصیحت می‌کنم بنشینید و همکاری کنید چرا که هیچ کس قادر نخواهد بود در مسیر تکمیل چرخه هسته‌ای شدن ملت ایران وقفه‌ای ایجاد کند ... خوب است در عرصه سیاسی آدم کمی از عقلش استفاده کند؛ آن موقع که به دانش هسته‌ای دست پیدا نکرده بودیم نتوانستید جلوی ما را بگیرید حالا که ما به آن دست یافته‌ایم چطور از این حرف‌ها می‌زنید؟! (Ahmadinejad, 2013). در واقع

احمدی‌نژاد بر اساس سوگیری هزینه از دست‌رفته این‌گونه می‌اندیشد که برنامه هسته‌ای ایران با همه هزینه‌های آن به سرانجام رسیده است و کشورهای غربی نه تنها با تهدید نظامی نمی‌توانند آن را به عقب بازگردانند، بلکه باید دستیابی ایران به دانش هسته‌ای را به رسمیت بشناسند و بر این اساس با ایران مذاکره کنند.

فهم از سیاست جهانی: برداشت ناقص از ماهیت بده‌بستان دیپلماتیک

ادراک احمدی‌نژاد از سیاست جهانی تحت‌تأثیر برداشت‌های ناقص او از ماهیت و فرایند مذاکرات دیپلماتیک درباره مسائل جهانی است. تصور او از مذاکره این است که کشور الف باید با کشور ب مذاکره کند و موضع کشور ب را بپذیرد به این دلیل که کشور ب هزینه‌های فراوانی برای رسیدن به وضع فعلی صرف کرده است. مذاکره اساساً به معنای تعامل مسالمت‌آمیز برای حل مسائل فی‌مابین کشورها از طریق بده‌بستان است. طبعاً بخشی از این بده‌بستان می‌تواند شامل بازگشت از راه پیموده‌شده و کنار گذاشتن برخی دستاوردهایی باشد که احتمالاً با صرف هزینه‌های مادی و انسانی هنگفت به دست آمده است. این سوگیری نسبت به مذاکرات عملاً می‌تواند به معنای عدم تمایل به استفاده از دیپلماسی در مدیریت بحران‌های بین‌المللی باشد.

۵) قراردگیری در دامنه سود

برنامه هسته‌ای یکی از بحث‌برانگیزترین مسائل سیاست خارجی ایران در دو دهه گذشته بوده است. سه کشور اروپایی شامل فرانسه، آلمان و انگلستان در مذاکره با دولت محمد خاتمی پذیرفتند که از صدور قطعنامه شورای امنیت بر ضد ایران در ازای تعلیق بخشی از برنامه غنی‌سازی ایران اجتناب کنند. کشورهای اروپایی فشار بر ضد ایران را ادامه دادند و مذاکرات بیشتر را به بعد از انتخابات ریاست جمهوری ۱۳۸۴ موکول کردند. دولت احمدی‌نژاد با رویکرد انتقادآمیز نسبت به مذاکرات هسته‌ای ایران به قدرت رسید. احمدی‌نژاد دستاورد مذاکرات دولت قبل را بسیار ناچیز و باعث از دست رفتن اعتماد به نفس و غرور ملی می‌دانست و تلاش کرد ترکیب گروه مذاکرات ایران و حتی کارکنان وزارت امور خارجه را تغییر دهد (Sarzaim, 2016: 181). تیم قبلی مذاکرات با عنوان «بلند نیویورکی‌ها» مورد انتقاد دولت احمدی‌نژاد قرار می‌گرفت و اعتقاد آنها به ارزش‌های انقلابی زیر سؤال می‌رفت. ریشه این نگاه را می‌توان در سوگیری قراردگیری در دامنه سود دانست؛ به این معنا که نگاه حداکثری به دستاوردهای هسته‌ای، باعث می‌شد که احمدی‌نژاد هرگونه مذاکره و چانه‌زنی را نوعی

عقب‌نشینی از «نقطه مرجع» بدانند و به همین دلیل، حتی در مقابل پیشنهاد آمریکا برای مذاکره مقاومت نشان می‌داد و خواستار تعویق آن می‌شود. زیرا جمهوری اسلامی ایران نقطه مرجع خود را دستیابی به حد بالایی از تکنولوژی هسته‌ای قرار داده بود ولی کشورهای غربی خواهان تعلیق غنی‌سازی اورانیوم و انتقال اورانیوم غنی شده ایران به خارج از کشور بودند. اما ادراک احمدی‌نژاد مبنی بر قرارگیری در «دامنه سود» در زمینه هسته‌ای، عاملی برای خودداری از مصالحه و مذاکره بود. او درباره سال‌های پایانی ریاست جمهوری خود این‌گونه بیان می‌کند که «در اثر سیاست‌های خارجی فعال و پیشرفت‌های علمی و اقتصادی [دولت او]، دولت آمریکا و ادارا به پیشنهاد مذاکره و همکاری شد ... گفتم که شرایط برای مذاکره مناسب نیست ... خواستار شدم این مذاکرات شش ماه به تعویق بیفتد تا دولت چند برنامه اقتصادی در برابر تحریم‌ها اجرا کند» (Ahmadinejad, 2018).

فهم از سیاست جهانی: امکان تغییر نقطه مرجع مذاکراتی

خواست اولیه آمریکا در مذاکرات هسته‌ای با ایران، غنی‌سازی صفر در خاک ایران بود. این نقطه مرجع تحقیرآمیز برای مذاکره‌کنندگان ایرانی قابل قبول نبود و به همین دلیل، دوره‌های متعدد مذاکراتی میان ایران و کشورهای پنج به علاوه یک بی‌نتیجه باقی می‌ماند. بالاخره گره کار در مذاکرات مخفی ایران و آمریکا در کشور عمان در اواخر دوره احمدی‌نژاد باز شد و پافشاری ایران بر حق غنی‌سازی، آمریکا را مجبور به پذیرش غنی‌سازی محدود در خاک ایران به عنوان یکی از اجزای توافق نهایی کرد. به عبارت دیگر، ایران تلاش کرد نقطه مرجع تحمیلی غرب یعنی غنی‌سازی صفر در خاکش را به غنی‌سازی محدود ارتقاء دهد و آن‌را به طرف مقابل تحمیل کند. بر این اساس، می‌توان نتیجه گرفت که کشورهای در حال توسعه قادرند با افزایش توان تکنولوژیک و اقتصادی خود، نقطه مرجع مذاکراتی با قدرت‌های بزرگ را جابجا کرده و از این طریق، با موضع قوی‌تری وارد تعامل و بده‌بستان دیپلماتیک شوند. به عبارت دیگر، جایگاه و نقش قدرت‌های منطقه‌ای و میانی در سیاست جهانی بر اساس الگوهای صلب از پیش تعیین‌شده توسط قدرت‌های بزرگ تعریف نمی‌شود بلکه این کشورها از قدرت عاملیت برای ارتقای قدرت مادی‌شان و در نتیجه تغییر سطح چانه‌زنی با قدرت‌های بزرگ در عرصه سیاست جهانی برخوردارند.

۶) اثر اجماع کاذب و توهم اعتبار نظر

در این سوگیری شخص با قرارگیری درون حلقه محدود افراد، دچار این توهم می‌شود که همگان درباره دیدگاه‌های او اجماع نظر دارند و از او حمایت خواهند کرد. احمدی‌نژاد تحت تأثیر حلقه

مشاوران مورد اعتماد خود شامل محمدعلی رامین به این نکته واقف شده بود که صهیونیست‌ها وجود اسرائیل را با توسل به پدیده هولوکاست توجیه می‌کنند (Sarzaïm, 2016: 185). همین کافی بود تا احمدی‌نژاد بدون درک از جایگاه حقوقی خود به‌عنوان رئیس‌جمهور ایران، جنجال بزرگی بر سر موضوع هولوکاست ایجاد کند. او در سخنرانی در شهر زاهدان در آذرماه ۱۳۸۴ هولوکاست را افسانه خواند و تأکید کرد که «اگر اروپاییها راست می‌گویند که در جنگ جهانی دوم شش میلیون یهودی را در کوره‌های آدم‌سوزی سوزانده‌اند و بر آن اصرار دارند و کسانی را که با آن مخالفت کنند، دستگیر و زندانی می‌کنند، اگر این جنایت را مرتکب شده‌اند چرا ملت فلسطین تقاص این جنایت را پس بدهد؟» (Ahmadinejad, 2005a). البته پیش از آن احمدی‌نژاد در آبان ماه ۱۳۸۴ در همایشی با عنوان «جهان بدون صهیونیسم» گفته بود که برخی «می‌گویند مگر می‌شود دنیای بدون امریکا و صهیونیسم را شاهد باشیم؟ ولی شما به خوبی می‌دانید که این شعار و هدف یک هدف دست‌یافتنی و حتما شدنی است» (Ahmadinejad, 2005b). احمدی‌نژاد در سال‌های بعد نیز مواضعش را همواره تکرار می‌کرد؛ از جمله در سخنرانی روز قدس در سال ۱۳۹۰ اظهار کرد که «همه مقدمات تاسیس [این رژیم] مبتنی بر دروغ و فریبکاری بوده و یکی از این دروغ‌های بزرگ افسانه هولوکاست است» (Ahmadinejad, 2011). در شرایطی که ایران داعیه استفاده صلح‌آمیز از انرژی هسته‌ای را داشت، حتی اگر همه شواهد در نفی هولوکاست بود، بیان آن بر اساس منطق خردگرایی موجه نبوده است.

فهم از سیاست جهانی: اصالت ایده در سیاست جهانی

احمدی‌نژاد بر اثر اجماع کاذب اطرافیان با برجسته کردن موضوع هولوکاست این تلقی معناگرایانه را دنبال می‌کرد که عناصر معنایی نقش تعیین‌کننده‌ای در سیاست جهانی بازی می‌کنند. منظور از عناصر معنایی که توسط رویکردهای سازه‌انگاران در روابط بین‌الملل مطرح می‌شود، ایده‌ها و هویت‌هایی هستند که مبنای شکل‌گیری منافع گروه‌های اجتماعی مانند دولت‌ها می‌شوند و رفتارهای آنها را در عرصه بین‌المللی تکوین می‌بخشند. بر خلاف تفسیر مادی‌گرایانه‌ای که عامل شکل‌گیری و تداوم موجودیت اسرائیل در خاورمیانه را به منافع عینی سیاسی، اقتصادی و نظامی غرب به خصوص آمریکا نسبت می‌دهد، تفسیر معناگرایانه احمدی‌نژاد به سیاست جهانی قائل به این است که موجودیت اسرائیل بر اساس ایده هولوکاست توجیه می‌شود و بنابراین اولین گام در مسیر مقابله با آن، زیر سوال بردن این ایده مرکزی است. این تأکید احمدی‌نژاد بر عناصر معناگرا در بسیاری از دیدگاه‌های دیگر او درباره سیاست جهانی از جمله امکان بسط ایده‌های عدالت و معنویت در جهان بدون توجه به

زمینه‌های مساعد مادی آن آشکار است. بنابراین رویکرد احمدی‌نژاد به سیاست جهانی، رویکردی معناگراست تا مادی‌گرا.

بر همین اساس احمدی‌نژاد تصمیم گرفت تا جهت پیگیری آرمان بزرگ انقلاب یعنی حمایت از ملت مظلوم فلسطین، فلسفه وجودی اسرائیل را زیر سوال ببرد. اینگونه می‌توانست با شکست لابی صهیونیست از طریق ایجاد ضربه بر فلسفه وجودی اسرائیل به انکار پدیده هولوکاست پردازد. بر همین اساس او هولوکاست را یک دروغ پردازی بزرگ قلمداد نمود و با تشکیک در هولوکاست و دروغ خواندن آن بارها از نابودی اسرائیل در آینده سخن گفت. این در حالی است که این کشور متحد اصلی و شریک راهبردی ایالات متحده آمریکا در خاورمیانه محسوب می‌شود (Abedi Ardakani and Askari, 2019: 445).

سوگیری‌های محمود احمدی‌نژاد در جدول زیر به طور خلاصه آمده‌اند.

محمود احمدی‌نژاد		
نگاه به سیاست جهانی	نگاه به سیاست خارجی	سوگیری / حوزه هدف
لزوم عدالت محوری در عرصه جهانی	پیشبرد عدالت، معیار ارزیابی مناسبات بین‌المللی لزوم تغییر در مناسبات جهانی در خدمت منافع ایران	حفظ هماهنگی شناختی
باور به تغییر ساختارهای بین‌المللی از طریق نامه نگاری	کم‌توجهی به قطعنامه‌های تحریمی شورای امنیت اعلام آمادگی ایران برای تغییر مکان دفتر سازمان ملل از نیویورک	ساده‌سازی مسائل
باور به تغییر ساختارهای بین‌المللی از طریق مردم	بی‌ایقتی مدیران دولت‌های قبلی عامل اصلی مشکلات کنونی است	استاد
امکان تغییر نقطه مرجع مذاکراتی	عدم تمایل به مذاکره هسته‌ای از ترس عقب‌نشینی از نقطه مرجع مطلوب	قرارگیری در دامنه سود/زیان
اصالت ایده در امور جهانی	ایجاد شبهه در واقعه هولوکاست	اثر اجماع کاذب و توهم اعتبار نظر
برداشت ناقص از ماهیت بده‌بستان دیپلماتیک	قطار بی‌ترمز و بی‌دنده عقب برنامه هسته‌ای ایران بی‌فایده‌بودن تهدید نظامی برای معکوس کردن برنامه هسته‌ای ایران	هزینه از دست‌رفته

جدول شماره ۱- سوگیری‌های شناختی محمود احمدی‌نژاد، منبع: نگارندگان

ه) سوگیری‌های شناختی حسن روحانی در حوزه سیاست خارجی و جهانی

۱) حفظ هماهنگی شناختی

این سوگیری عمدتاً بعد از خروج آمریکا از برجام در اردیبهشت ۱۳۹۷ در رویکردهای حسن روحانی مشخص می‌شود. روحانی در اولین واکنش رسمی به این اقدام، آن را مؤید دیدگاه‌های قبلی خود مبنی بر عدم پایبندی آمریکا به تعهداتش دانست. به بیان او «امشب به همان سخنی رسیدیم که از چهل سال پیش آن را تکرار می‌کردیم و آن اینکه ایران کشوری است که به تعهدات خود پایبندی دارد و آمریکا کشوری بوده که هیچگاه به تعهدات خود پایبند نبوده است» (Rouhani, 2018a). او این اقدام آمریکا را نمونه‌ای از الگوی «رفتار خصمانه» آمریکا نسبت به ایران از زمان کودتا بر ضد دولت قانونی مصدق تا هوپیمای مسافری ایران می‌داند و مدعی است که «از هفته‌ها و ماه‌ها پیش به این نتیجه رسیده بودیم که تراپ به تعهدات بین‌المللی و از جمله به برجام وفادار نخواهد بود» (Rouhani, 2018a). او با این بیان تلاش می‌کند خود را در مقام دانای کل قرار دهد که خروج آمریکا از برجام را قبلاً پیش‌بینی

کرده بوده است و بنابراین هیچ اتفاقی بر خلاف ادراکات قبلی او و دولتش رخ نداده است. روحانی برای حفظ هماهنگی شناختی خود حتی به استدلال‌های فرازمانی توسل می‌جوید و بیان می‌کند که «امروز یک مسئولیت تاریخی در راستای حفظ برجام بر عهده داریم و آینده تاریخ ثابت می‌کند که ترامپ دچار اشتباه بزرگی شده است» (Rouhani, 2018b).

فهم از سیاست جهانی: تأثیر اغراق‌گونه عاملیت انسانی بر سیاست جهانی

تأثیر این سوگیری این بود که روحانی برای حفظ هماهنگی شناختی اولیه مبنی بر اینکه اگر برجام – آن‌گونه که منتقدان ادعا می‌کردند – به نفع آمریکا و به ضرر ایران است پس آمریکا از آن خارج نخواهد شد، خروج «دولت آمریکا» از برجام را به «اشتباه ترامپ» تقلیل می‌داد و در نتیجه، سیاست‌های راهبردی قدرت‌های بزرگ را به تمایلات فردی رهبران فرو می‌کاست. این در حالی بود که دولت دموکرات بایدن به بسیاری از توافقاتی که ترامپ از آنها خارج شده بود بازگشت، اما به برجام بازنگشت. این مسئله نشان داد که مسئله خروج آمریکا از برجام را باید فراتر از خروج ترامپ از برجام دانست.

۲) ساده‌سازی مسائل

باور اولیه بسیاری از مقامات ایران از جمله حسن روحانی این بود که برجام می‌تواند فصل نوینی در سیاست خارجی ایران بگشاید. روحانی بعد از اعلام توافق برجام در ۲۳ تیرماه ۱۳۹۴ بیان می‌کند که «امروز روزی است که قدرت‌های بزرگ اعلام کردند که همه تحریم‌ها برداشته خواهد شد و همه قطعنامه‌های ظالمانه لغو خواهد شد و شرایط عادی و معمولی در روابط با ایران آغاز خواهد شد. امروز یک پایان و آغاز است. پایانی برای ظلم‌ها و اتهام‌های غلط و نابجا نسبت به ملت بزرگ ایران و آغازی برای روند جدید در شروع همکاری‌های جدید در جهان» (Rouhani, 2015). خوش‌بینی در این اظهارات منجر به ساده‌سازی واقعیات سیاست جهانی، سیاست داخلی آمریکا و غفلت از جنبه‌های پیچیده آنها می‌شود. جنبه دیگری از ساده‌سازی واقعیت را می‌توان در کم‌توجهی به ابعاد پیچیده حقوقی حاکم بر فرایند توافقات بین آمریکا و سایر کشورها مشاهده کرد؛ ابعادی که همواره دست روسای جمهور بعدی ایالات متحده را برای تجدیدنظر در توافقات دولت‌های پیشین باز گذاشته است. فهم از سیاست جهانی: نگاه ساده‌سازی شده به سیاست جهانی

برداشت روحانی از سیاست جهان نیز ساده‌سازی شده است. به گمان او انعقاد توافق حقوقی می‌توانست نقطه شروع همکاری‌های گسترده ایران و جامعه بین‌المللی باشد؛ حال آنکه گسترش همه‌جانبه

تعاملات سیاسی و اقتصادی کشورها تابع روابط پیچیده قدرت میان بازیگران داخلی، منطقه‌ای و جهانی است. عدم توجه به موازنه نیروهای سیاسی داخلی، تعارضات بازیگران منطقه‌ای و اختلافات بنیادین میان بازیگران در عرصه جهانی منجر به خوش‌بینی مفرط نسبت به توافقاتی می‌شود که فقط روی کاغذ نوشته شده‌اند اما هیچ‌گاه عملیاتی نمی‌شوند.

۳) خطای اسناد

این سوگیری باعث می‌شود حسن روحانی مشکلات موجود کشور را به «شرایط غیرعادی» ناشی از جنگ روانی و اقتصادی دشمنان و «بیماری‌های مزمن اقتصاد کشور» نسبت دهد. به بیان او «ما در شرایط بحرانی نیستیم اما شرایط، عادی نیز نیست و در تصمیم‌گیری‌ها و اعلام مواضع و دیدگاهها، باید این شرایط مورد توجه باشد... اقتصاد کشور از گذشته با بیمارهای مزمنی مواجه بوده که بروز برخی مشکلات و مسایل، باعث می‌شود تا عوارض آن بیمارهای مزمن، تشدید و آثارش بیشتر در جامعه لمس شود» (Rouhani, 2018a). روحانی با اشاره به دیدگاه منتقدان که مدیران دولت دوم او را ضعیف‌تر از دولت اول می‌دانند، معتقد است که «مدیرهایی که عوض کردیم اگر از مدیر قبلی قوی‌تر نبوده مثل مدیر قبلی بوده است... اما مشکل اصلی چیست؟ مشکل اصلی یکی فشار تحریم است، دوم فشار روانی است» (Rouhani, 2018b). سوگیری اسناد باعث می‌شود مشکلات موجود به «شرایط خاص کشور» ناشی از جنگ اقتصادی و روانی نسبت داده شود.

فهم از سیاست جهانی: اولویت مناسبات عادی جهانی بر متغیرهای داخلی

بر اساس این سوگیری، نقش متغیرهای سیاست جهانی در روند توسعه کشور برجسته می‌شود. در واقع، توسعه کشور در وهله اول منوط به فراهم بودن شرایط عادی در عرصه جهانی و در وهله دوم، رفع موانع داخلی است که بسیاری از این موانع نیز مولود غیرعادی بودن شرایط جهانی برای توسعه کشور است.

۴) هزینه از دست رفته

این سوگیری باعث می‌شود فرد به راه قبلی خود ادامه دهد به این دلیل که اقداماتش تا اینجا برای او هزینه داشته است و توقف یا بازگشت از این مسیر برای او هزینه‌بردارتر است تا تداوم آن؛ به همین دلیل همچنان به راهش ادامه می‌دهد. با خروج آمریکا از برجام، دولت روحانی به این نتیجه رسید که همچنان تا یک‌سال به مسیر تعهدات برجامی ادامه دهد؛ با این امید که اعضای باقیمانده برجام به

خصوص اروپائیان بتوانند خروج آمریکا را جبران کنند. روحانی خروج آمریکا از برجام را «خروج یک موجود مزاحم» (Rouhani, 2018b) می‌داندست و بر خلاف دیدگاه اولیه‌اش که «مذاکره با کدخدا [آمریکا]» را برای حل بحران هسته‌ای ایران ضروری می‌دانست، قصد داشت با جداسازی مسیر اروپا از آمریکای ترامپ، تداوم موجودیت برجام را با اتکای به وعده‌های اروپائیان توجیه‌پذیر سازد. روحانی اظهار می‌کرد که «در دهه‌های اخیر چنین منظره‌ای را ندیده بودم که در یک اجلاس بین‌المللی رسمی سه کشور مهم اروپایی در یک سو و آمریکا در سوی دیگر باشند» (Ahmadi et. Al., 2015: 496). یا در سخنرانی به مناسبت آغاز سال تحصیلی این‌گونه بیان می‌کند که «اگر پنج سال پیش به من می‌گفتند روزی پیش می‌آید که در دعوا بین ایران و آمریکا، اتحادیه اروپا به طرف ایران می‌آید، می‌گفتم از محالات تاریخ است. چراکه امنیت و اقتصاد اروپا با آمریکا گره خورده و امکان ندارد اگر روزی ایران و آمریکا رو در روی هم قرار بگیرند، اروپا پشت سر ایران برود. این مسئله‌ای که به ذهن غیرممکن می‌آمد، امروز ممکن شده، دولت‌ها همه پشت سر ایران هستند» (Rouhani, 2018b).

روحانی حتی از این هم فراتر می‌رفت و تصور می‌کرد که خروج فوری و تلافی‌جویانه ایران از برجام نه تنها خسارت ناشی از خروج آمریکا را جبران نمی‌کند بلکه می‌تواند هزینه‌های بیشتری بر ایران تحمیل نماید. به نظر او:

«ایران باید میان خروج فوری و تلافی‌جویانه از برجام و یا ایستادگی در توافق و بهره‌برداری از شرایط حقوقی و سیاسی پیش‌آمده دست به انتخاب می‌زد. دولت دوازدهم با وجود برخی فشارهای داخلی برای خروج شتاب‌زده از برجام، به این نتیجه رسید که ماندن در توافق و کوشش برای انزوای حقوقی آمریکا که تا همان زمان در جامعه بین‌المللی و حتی از سوی متحدان نزدیک و اروپایی خود نیز مورد انتقاد و سرزنش قرار گرفته بود به مراتب سودمندتر از خروج تلافی‌جویانه و متقابل از توافق بود که نه تنها می‌توانست سایر طرف‌های ۱+۵ را از زیر بار مسئولیت انجام تعهدات خود برهاند بلکه مقدمات همراهی کشورهای اروپایی با ایالات متحده را هموار می‌کرد و آنچه آمریکا نمی‌توانست به تنهایی انجام دهد را ممکن می‌ساخت.»

(Rouhani, 2022)

فهم از سیاست جهانی: امید به نقش‌آفرینی مستقل اروپا در مناسبات جهانی

ادراک روحانی این بود که اروپا نقش تعیین‌کننده‌ای در سیاست جهانی بازی می‌کند. این ادراک به‌خصوص با روی کارآمدن ترامپ در آمریکا و بروز اختلافات میان دو سوی آتلانتیک تقویت شد. روحانی در گفتگو با شارل میشل رئیس شورای اروپا، اروپا را «قدرتی بزرگ با مسئولیتی سنگین در

جهان» خطاب کرد (Rouhani, 2020). بر اساس این ادراک، اروپا هویت جهانی‌اش را با مقولاتی مانند قدرت هنجاری، قدرت چندجانبه، دیپلماسی اجماع‌ساز و اقدامات اعتمادساز پیوند زده بود و آمریکای ترامپ در نقطه مقابل همه این مقولات بود و با خروج از برجام، یکی از مهم‌ترین دستاوردهای دیپلماسی چندجانبه و اجماع‌ساز اروپا را از بین برد. دولت روحانی برای جبران هزینه ناشی از خروج آمریکا از برجام، امید غیرواقع‌بینانه به نقش مستقل اروپا در سیاست جهانی داشت. روحانی بارها تأکید کرد که «اروپا و به‌ویژه پنج کشور طرف مذاکره با ایران باید در فرصت کوتاه باقی‌مانده به طور روشن اقدامات و مواضع خود را برای جبران خروج آمریکا از برجام مشخص و اعلام کنند (Rouhani, 2018). روحانی بر اثر این سوگیری، درهم‌تنیدگی روابط اقتصادی و عمق منافع مشترک راهبردی اروپا و آمریکا را دست کم گرفته بود.

۵) قرارگیری در دامنه زیان

گاهی جهت دفاع از تصمیم گرفته و اثبات سودمندی آن، احتمال وقوع پدیده‌ای بسیار خسارت‌بار و پرهزینه‌تر از میزان هزینه تحمیل‌شده اولیه تصور می‌شود. به عنوان مثال، احتمال وقوع جنگ بزرگ و ویرانگر در صورت عدم مذاکره مطرح می‌شود. در چارچوب این سوگیری، باور بنیادین حسن روحانی این بود که «در دنیای سیاست کمتر انتخابی بین خوب و بد وجود دارد و بیشتر انتخاب‌ها بین بد و بدتر است برای قضاوت در مورد یک اقدام نباید فقط ایده و آثار مثبت را ارزیابی نمود و باید دید اگر آن اقدام نمی‌شد کشور در چه شرایطی قرار می‌گرفت» (Rouhani, 2012: 25). بر این اساس، تلقی حسن روحانی از اینکه ایران قبل از برجام در بدترین شرایط ممکن در عرصه سیاست خارجی قرار داشته، باعث ادراک قرارگیری در دامنه خسارت می‌شود. روحانی بارها تأکید کرده بود که «برجام سایه جنگ و تهدید و تحریم ظالمانه را از کشور برداشت» (Rouhani, 2017). او بحران هسته‌ای ایران را گرهی می‌دانست که نهایتاً یا از طریق دیپلماسی حل می‌شود یا جنگ. به نظر او «این گره از طریق مذاکره و دیپلماسی قابل حل است. چون این گره به جایی رسیده بود که یا با دیپلماسی یا جنگ حل می‌شد» (Rouhani, 2021). همچنین روحانی تأکید داشت که برجام از جنگ یا فروپاشی ایران جلوگیری کرد. به نظر او «این واقعیت که تاکنون هیچ کشوری ذیل فصل هفتم نتوانسته بود از راهی جز جنگ و یا فروپاشی از این مخمصه خلاصی یابد، افراد هوشیار و آگاه را نگران می‌کرد» (Rouhani, 2022).

فهم از سیاست جهانی: برآورد اغراق‌آمیز از تهدیدات نظامی

تأکید اغراق‌آمیز بر تهدید نظامی از سوی قدرت‌های بزرگ بر ضد قدرت‌های منطقه‌ای، مانع از شناخت دقیق جایگاه و نقش تحول‌یافته امنیتی قدرت‌های بزرگ در مناطق مختلف و همچنین اولویت‌های نظامی و امنیتی آنها فراتر از منطقه خاورمیانه است. این واقعیت سال‌های اخیر را نمی‌توان انکار کرد که منطقه خاورمیانه اهمیت سابق خود را برای قدرت بزرگی مانند آمریکا از دست داده است و رقابت قدرت‌های بزرگ در مناطق راهبردی دیگر مانند شرق آسیا و اروپای شرقی جایگزین آن شده است. به عبارت دیگر، سوگیری قرار داشتن در دامنه زیان ناشی از سایه جنگ، باعث سوءادراک نسبت به میزان معتبر بودن تهدید نظامی قدرت‌های بزرگ و عدم درک درست از عناصر تکوین بخش دیپلماسی اجبارآمیز در سیاست جهانی می‌شود. در واقع تصمیم‌گیران نمی‌توانند تحلیل دقیقی از این مسئله داشته باشند که مرز میان کاربرد لفاظانه تهدید به جنگ برای پیشبرد خواست‌های دیپلماتیک قدرت‌های بزرگ و کاربرد عملی ابزار نظامی برای عقب‌راندن طرف مقابل کجاست. فهم تمایز میان این دو، معیار خوبی برای ارزیابی قدرت ادراکی رهبران سیاسی از سیاست جهانی است.

۶) اجماع کاذب و توهم اعتبارنظر

تأثیر این سوگیری باعث می‌شود روحانی دیدگاه‌های خود درباره برجام را کاملاً درست بداند چرا که تصور می‌کرد که او و مشاورانش بهتر از دیگران می‌توانند مسائل بین‌المللی و سیاست داخلی آمریکا را تحلیل و پیش‌بینی کنند. روحانی از یک طرف، دیپلمات‌های ارشد وزارت خارجه دولت‌اش را «جزو برترین دیپلمات‌های جهان» می‌داند و از طرف دیگر، مخالفان برجام را «تعامل‌هراس»، «بزدل سیاسی» و «ترسو و لرزان» می‌داند و آنها را به «جهنم» حواله می‌داد و به آنها توصیه می‌کرد مشروح مذاکراتش با دیپلمات‌های هسته‌ای کشورهای دیگر را مطالعه کنند (Rouhani, 2014).

در جریان توافق هسته‌ای ژنو، روحانی از یک سو از دانشگاهیان انتقاد می‌کرد که چرا به صورت علنی و عمومی از این توافق حمایت نمی‌کنند و از طرف دیگر، این سوال را مطرح می‌کرد که چرا «فقط یک عده معدود که از جای معدود تغذیه می‌شوند، آنها باید حرف بزنند. آنها هم البته حرف بزنند اشکال ندارد، نقد کنند اشکال ندارد، چرا یک عده کم‌سواد بیایند حرف بزنند؟» (Rouhani, 2013). در واقع، فرض ذهنی روحانی این بود که جریان اصلی اساتید و دانشگاهیان، رویکردهای او و مشاورانش را

درباره مسائل بین‌المللی معتبر می‌دانند و فقط عده اندکی از افراد بی‌سواد هستند که با این رویکردها مخالف‌اند.

فهم از سیاست جهانی: تأثیر اجماع شناختی کاذب در فهم ناقص از سیاست جهانی

حسن روحانی به دلیل تحصیلات فقهی — حقوقی‌اش و همچنین سابقه مذاکرات دیپلماتیک، نگاه ایدئالیستی به سیاست جهانی دارد. بر اساس این نگاه، کشورها به عنوان اعضای جامعه بین‌الملل، تابع قواعد تخطی‌ناپذیری مانند حل و فصل مسالمت‌آمیز اختلافات بین‌المللی از طریق نهادهای جامعه بین‌المللی هستند (Rezapour and Niakooee, 2017: 158). بر اساس این نگاه، برجام یک معاهده پذیرفته‌شده بین‌المللی است که مشروعیت خود را از قواعد حقوقی مندرج در قطعنامه‌های شورای امنیت می‌گیرد و همه کشورها موظف به رعایت این قواعد هستند. این نگاه در نقطه مقابل رویکرد واقع‌گرایانه به سیاست بین‌المللی است که بر اساس آن، رفتار دولت‌ها در عرصه بین‌المللی، تابع توازن قدرت در نظام آنارشیک است نه تابع قواعد حقوقی. اما روحانی و حلقه مشاورانش آنارشیک بودن سیاست بین‌الملل را کمتر باور داشتند و به همکاری با غرب بر اساس قواعد بین‌المللی امیدوار بودند (Karimifard, 2019: 216). اما واقعیت سیاست بین‌الملل در نقطه مقابل این ادراک قرار داشت و روحانی در آخرین سخنرانی‌اش به عنوان رئیس‌جمهور به این سوگیری ادراکی اذعان کرد و گفت «ما فکر نمی‌کردیم که آمریکایی‌ها به این راحتی‌ها برجام را زیر پا بگذارند» (Rouhani, 2021).

بنیان شناختی تصمیم‌گیرندگان و مشاوران اصلی دولت روحانی نیز بر اساس مبانی حقوق بین‌الملل شکل گرفته بود و تحصیل و زندگی در کشورهای غربی باعث این سوءادراک می‌شد که رفتار دولت‌ها در عرصه بین‌المللی لزوماً باید مطابق قواعد حقوق بین‌الملل باشد و چنانچه دولتی این‌گونه رفتار نکند، نظم جهانی به هم خواهد خورد. سخنان محمد جواد ظریف به عنوان یکی از افراد موثر در حلقه اصلی دولت روحانی در همایش بین‌المللی «یک‌جانبه‌گرایی و حقوق بین‌الملل» در دانشگاه علامه طباطبایی در سال ۱۳۹۸ این ادراک را به خوبی بیان می‌کند. به تعبیر او:

«کنش‌گران جامعه بین‌المللی نمی‌پذیرند که تحت اشراف یک کنش‌گر باشند که رفتارشان غیرقابل پیش‌بینی است، چرا چون رفتار مبتنی بر حقوق بین‌الملل نیست، چرا مبتنی بر حقوق بین‌الملل نیست؟ چون یک‌جانبه است. این‌ها یک سلسله است که نمی‌شود از هم جدا کرد. رفتار یک‌جانبه یعنی رفتار غیرحقوقی یعنی رفتار غیرقابل اعتماد، و نتیجه آن بر هم خوردن

نظم جهانی و روابط منظم جهانی است. (Zarif, 2019)

بنابراین فهم روحانی و مشاورانش از سیاست جهانی بر اساس این سوگیری شکل گرفته بود که قواعد حقوق بین‌الملل مهم‌ترین بنیان رفتاری دولت‌ها در عرصه بین‌المللی است. سوگیری‌های حسن روحانی در جدول زیر به طور خلاصه آمده‌اند.

حسن روحانی		
سوگیری	نگاه به سیاست خارجی	نگاه سیاست جهانی
حفظ هماهنگی شناختی	خروج آمریکا از برجام در راستای رفتارهای خصمانه قبلی آمریکا بوده است خروج آمریکا از برجام را از مدت‌ها قبل پیش‌بینی کرده بودیم نادرستی اقدام ترامپ در آینده ثابت خواهد شد	تأکید اغراق‌گونه بر نقش عاملیت انسانی در سیاست جهانی
ساده‌سازی مسائل	امید به رفع همه تحریم‌ها و آغاز همکاری‌های وسیع میان ایران و کشورهای عضو برجام خروج آمریکا از برجام ناشی از خصومت شخصی ترامپ با اوباما بود	نگاه ساده‌سازی شده به سیاست جهانی
اسناد	عامل اصلی مشکلات، جنگ اقتصادی و روانی دشمنان است نه عملکرد مدیران	داشتن مناسبات عادی جهانی مهم‌تر از متغیرهای داخلی کشورهاست
قرارگیری در دامنه سود/زیان	تمایل به مذاکره هسته‌ای به دلیل اجتناب از گزینه‌های زیان‌بار دیگر مثل حمله نظامی	برآورد اغراق‌آمیز از تهدیدات نظامی
اثر اجماع کاذب و توهم اعتبار نظر	باور به درستی دیدگاه‌های حلقه مشاوران و نادرستی دیدگاه‌های منتقدان برجام قائل شدن اعتبار علمی برای دیدگاه‌های دولت و بی‌سواد خواندن برخی منتقدان	تأثیر اجماع شناختی کاذب در فهم ناقص از سیاست جهانی
هزینه از دست‌رفته	تداوم تعهدات برجامی تا یک‌سال پس از خروج آمریکا به امید وعده‌های اروپا خروج ناگهانی از برجام کمک به جنگ روانی ترامپ است	امید به نقش‌آفرینی مستقل اروپا در مناسبات جهانی

جدول شماره ۲- سوگیری‌های شناختی حسن روحانی، منبع: نگارندگان

نتیجه‌گیری

امروزه با پیشرفت علوم شناختی مشخص شده است که ساختار ادراکی و سوگیری‌های شناختی رهبران کشورها تأثیر غیرقابل انکاری بر مواضع، اقدامات و تصمیمات آنها دارد. این سوگیری‌های شناختی می‌تواند رفتارها و اقدامات مورد انتظار از بازیگران عقلانی را تحت‌تأثیر قرار دهند. جریان اصلی

روابط بین‌الملل به دلیل مفروض‌انگاشتن نظریه انتخاب عقلانی، توجهی به این سویه‌های ادراکی ندارد. اما نظریات جدید در حوزه تحلیل سیاست خارجی که وامدار رویکردهای روان‌شناسی شناختی هستند، تمرکز اصلی خود را بر تحلیل مؤلفه‌های ادراکی در سیاست خارجی قرار داده‌اند. با وجود این، جریان فکری مسلط در تحلیل سیاست خارجی ایران همچنان تحت تأثیر دیدگاه‌های واقع‌گرایی، لیبرالیسم و سازه‌نگاری دولت‌محور است و به سویه‌های ادراکی و شناختی سیاست خارجی توجه در خوری ندارد. با توجه به این خلأ پژوهشی، سؤال اصلی مقاله این بود که سوگیری‌های شناختی چه نقشی در دیدگاه‌های سیاست خارجی و جهانی محمود احمدی‌نژاد و حسن روحانی داشته‌اند. بررسی پیشینه پژوهش نشان داد که اگرچه برخی مؤلفه‌های ادراکی مانند نقشه ادراکی، سازه شخصیتی و رمزگان عملیاتی دستمایه برخی پژوهش‌های سیاست خارجی ایران شده‌اند، اما درباره نقش سوگیری‌های شناختی بر سیاست خارجی ایران، پژوهشی انجام نشده بود و مقاله قصد داشت این خلأ را پر کند. چارچوب مفهومی پژوهش یعنی نظریه ادراکی سیاست خارجی فرض را بر این می‌گذارد که بخشی از مواضع، اقدامات و تصمیمات سیاست خارجی ایران در دوره احمدی‌نژاد و روحانی را نمی‌توان با ارجاع به مؤلفه‌های جریان اصلی نظری روابط بین‌الملل تحلیل کرد، بلکه باید فراتر از این دیدگاه‌های عقلانیت‌محور، به مؤلفه‌های ادراکی مانند سوگیری‌های شناختی توجه کرد. انواع مختلف این سوگیری‌ها با بررسی متون نظری شناسایی شد و مبنای بررسی متون منتخب از دیدگاه‌های محمود احمدی‌نژاد و حسن روحانی قرار گرفت. از راهبرد استقرایی و روش تفسیر متن برای اکتشاف سوگیری‌های شناختی در گفتارهای دو رئیس‌جمهور و راهبرد قیاسی برای دسته‌بندی معنادار این سوگیری‌های شناختی استفاده شد.

همان‌طور که در جدول شماره ۳ آمده است، حاصل پژوهش نشان می‌دهد که می‌توان سوگیری‌های شناختی احمدی‌نژاد و روحانی را در قالب حفظ هماهنگی شناختی، خطای اسناد، قرارگیری در دامنه سود/زیان، اجماع کاذب/ توهم اعتبار نظر، هزینه از دست‌رفته و ساده‌سازی تحلیل کرد. نکات زیر از مقایسه سوگیری‌های شناختی دو رئیس‌جمهور قابل برداشت است: ۱. حفظ هماهنگی شناختی: احمدی‌نژاد و روحانی به یک میزان به دنبال حفظ هماهنگی شناختی خود در حوزه سیاست خارجی و جهانی بوده‌اند. احمدی‌نژاد تلاش می‌کرد از زاویه باورهای عدالت‌محور خود به واقعیت‌های قدرت‌محور جهان بنگرد و از آنجا که در عمل با واقعیت‌های سخت سیاست بین‌الملل مواجه می‌شد برای حفظ سازگاری شناختی خود از تغییر این واقعیت‌ها سخن می‌گفت. روحانی نیز که امید زیادی

به مذاکره با آمریکا بسته بود، پس از خروج آمریکا از برجام و برای حفظ سازگاری شناختی خود ادعا می‌کرد که این اقدام آمریکا در ادامه الگوی رفتارهای خصمانه قبلی این کشور بوده است و دولت او از مدت‌ها قبل آن را پیش‌بینی کرده بود. ۲. ساده‌سازی: دو رئیس‌جمهور از نوعی ساده‌سازی مسائل رنج می‌برند. احمدی‌نژاد واقعیت‌های قدرت بین‌المللی و ابزارهای اعمال این قدرت مانند تحریم‌ها را کم‌اثر و بی‌اهمیت می‌دانست و روحانی خوش‌بینانه باور داشت که رفع حقوقی تحریم‌ها بر اساس برجام، سرآغاز همکاری‌های وسیع میان ایران و جهان خواهد بود. ۳. خطای اسناد: احمدی‌نژاد عامل اصلی مشکلات کشور را بی‌لیاقتی و ناتوانی مدیران دولت‌های قبلی می‌دانست و روحانی جنگ اقتصادی و روانی دشمنان را اصل می‌گرفت. هر دو رئیس‌جمهور علت مشکلات را به مؤلفه‌های محیطی خارج از اراده خود نسبت می‌دادند. ۴. سوگیری قرارگیری در دامنه سود/ زیان: احمدی‌نژاد حرکت شتابان برنامه هسته‌ای ایران را وضعیت مطلوب و پرمفعت برای ایران تصور می‌کرد که هرگونه عدول از آن منجر به کاهش منفعت ایران می‌شد و حتی زمانی که طرف‌های غربی آماده مذاکره با ایران بودند، از پذیرش و به رسمیت شناختن کامل برنامه هسته‌ای سخن می‌گفت. از طرف دیگر تصور روحانی این بود که ایران به خاطر برنامه هسته‌ای‌اش در دامنه زیان مطلق یعنی احتمال درگیری نظامی با آمریکا قرار گرفته است و به همین دلیل از ابتدا با شعار پیشبرد مذاکرات هسته‌ای و خارج کردن کشور از زیر سایه جنگ پا به میدان گذاشت. ۵. اجماع کاذب و توهم اعتبار نظر: هر دو رئیس‌جمهور از درجه بالایی از اجماع کاذب در حلقه مشاوران و توهم اعتبار نظر برخوردار بودند. شبهه‌افکنی احمدی‌نژاد درباره هولوکاست و حملات لفظی متعدد روحانی به منتقدان دولتش نشانه‌هایی از این سوگیری شناختی بود. ۶. هزینه از دست رفته: احمدی‌نژاد و روحانی هر دو نسبت به تغییر راهبرد سیاست خارجی درباره برنامه هسته‌ای مقاومت نشان می‌دادند؛ احمدی‌نژاد از قطار بی‌ترمز هسته‌ای سخن می‌گفت و روحانی تا یک سال بعد از خروج آمریکا از برجام همچنان به وعده‌های اروپاییان امید داشت و خروج ایران از برجام را بازی در زمین ترامپ می‌دانست.

در نهایت می‌توان گفت که سوگیری‌های شناختی تأثیر زیادی بر دیدگاه‌ها و مواضع مقامات ایرانی در حوزه سیاست خارجی و جهانی دارند. اگرچه این تأثیرگذاری در بسیاری از موارد اجتناب‌ناپذیر است اما پژوهشگران می‌توانند با مطالعه علمی این تأثیرگذاری‌ها، مقامات را نسبت به خطاهای شناختی خود واقف کنند، با این امید که با کاهش این خطاها به منافع ملی ایران آسیب کمتری وارد شود.

حسن روحانی		محمود احمدی‌نژاد		
نگاه به سیاست جهانی	نگاه به سیاست خارجی	نگاه به سیاست جهانی	نگاه به سیاست خارجی	سوگیری
تأکید اغراق‌گونه بر نقش عاملیت انسانی در سیاست جهانی	خروج آمریکا از برجام در راستای رفتارهای خصمانه قبلی آمریکا بوده است خروج آمریکا از برجام را از مدت‌ها قبل پیش‌بینی کرده بودیم نادرستی اقدام ترامپ در آینده ثابت خواهد شد	لزوم عدالت‌محوری در عرصه جهانی	پیشبرد عدالت، معیار ارزیابی مناسبات بین‌المللی لزوم تغییر در مناسبات جهانی در خدمت منافع ایران	حفظ هماهنگی شناختی
نگاه ساده‌سازی‌شده به سیاست جهانی	امید به رفع همه تحریم‌ها و آغاز همکاری‌های وسیع میان ایران و کشورهای عضو برجام خروج آمریکا از برجام ناشی از خصومت شخصی ترامپ با اوباما بود	باور به تغییر ساختارهای بین‌المللی از طریق نامه‌نگاری	کم‌توجهی به قطعنامه‌های تحریمی شورای امنیت اعلام آمادگی ایران برای تغییر مکان دفتر سازمان ملل از نیویورک	ساده‌سازی مسائل
داشتن مناسبات عادی جهانی مهم‌تر از متغیرهای داخلی کشورهاست	عامل اصلی مشکلات، جنگ اقتصادی و روانی دشمنان است نه عملکرد مدیران	باور به تغییر ساختارهای بین‌المللی از طریق مردم	بی‌لیاقتی مدیران دولت‌های قبلی عامل اصلی مشکلات کنونی است	اسناد
برآورد اغراق‌آمیز از تهدیدات نظامی	تمایل به مذاکره هسته‌ای به دلیل اجتناب از گزینه‌های زبان‌بار دیگر مثل حمله نظامی	امکان تغییر نقطه مرجع مذاکراتی	عدم تمایل به مذاکره هسته‌ای از ترس عقب‌نشینی از نقطه مرجع مطلوب	قرارگیری در دامنه سود/زیان
تأثیر اجماع شناختی کاذب در فهم ناقص از سیاست جهانی	باور به درستی دیدگاه‌های حلقه مشاوران و نادرستی دیدگاه‌های منتقدان برجام قائل شدن اعتبار علمی برای دیدگاه‌های دولت و بی‌سواد خواندن برخی منتقدان	اصالت ایده در امور جهانی	ایجاد شبهه در واقعه هولوکاست	اثر اجماع کاذب و توهم اعتبار نظر
امید به نقش آفرینی مستقل اروپا در مناسبات جهانی	تداوم تعهدات برجامی تا یک‌سال پس از خروج آمریکا به امید وعده‌های اروپا خروج ناگهانی از برجام کمک به جنگ روانی ترامپ است	برداشت ناقص از ماهیت بدبستان دیپلماتیک	قطار بی‌ترمز و بی‌دنده عقب برنامه هسته‌ای ایران بی‌فایده بودن تهدید نظامی برای معکوس کردن برنامه هسته‌ای ایران	هزینه از دست‌رفته

جدول شماره ۳- مقایسه سوگیری‌های محمود احمدی‌نژاد و حسن روحانی

References

- Abedi Ardakani, M., & Askari, A. (2019). An examination on the Aggressive diplomacy in Iranian Foreign policy towards the West and US (2005-2013). *Political Quarterly*, 49(2), 431-452. doi: 10.22059/jpq.2019.207293.1006803, (In Persian).
- Ahmadi, M., Chadeleh, A., Gholami, F., & Beigmoradi, S. (2015). 'The position of moderation discourse in Rouhani's foreign policy'. Tehran: *Proceedings of the National Conference on Moderation Discourse*. (In Persian).
- Ahmadinejad, M. (2005a). "Ahmadinejad: The Holocaust is a myth." Available at: https://www.bbc.com/persian/iran/story/2005/12/051214_mf_ahmadinejad_myth/, (In Persian).
- Ahmadinejad, M. (2006a). Letter to George Bush, President of the United States. Retrieved from <https://www.isna.ir/news/8502-13204/> (In Persian)
- Ahmadinejad, M. (2008c). Letter to Barack Obama, President of the United States. Retrieved from www.asriran.com/000Ed2, (In Persian)
- Ahmadinejad, M. (2012b). Speech at the meeting with leaders of Abrahamic religions and American social groups, September 26. Retrieved from <https://dolat.ir/detail/220495> (In Persian)
- Ahmadinejad, M. (2005b). "Full report of the 'World Without Zionism' conference." November 4. Available at: <http://isna.ir/x78k2>, (In Persian).
- Ahmadinejad, M. (2006). "Speech at the national conference of clergy and law enforcement officials." February 25. Available at: <https://aftabnews.ir/000F5/>, (In Persian).
- Ahmadinejad, M. (2007). "Speech at the national celebration of Nuclear Technology Day." April 9. Available at: <http://www.hamshahrionline.ir/x9ZH/> (In Persian).
- Ahmadinejad, M. (2008a). "Let them issue so many resolutions that their resolution reservoir bursts." Available at: www.asriran.com/000F12/. (In Persian).
- Ahmadinejad, M. (2008b). "Ahmadinejad calls for change in UN location and structure." Available at: https://www.bbc.com/persian/iran/2009/01/090110_m_ahmadinejad_un/. (In Persian).
- Ahmadinejad, M. (2009). "Ahmadinejad's harsh criticism of previous administrations in his first election speech." Available at: <http://www.khabaronline.ir/x5JZ/>, (In Persian).
- Ahmadinejad, M. (2010a). "The Vision Document is a significant work and a factor for convergence and synergy." Available at: <https://dolat.ir/detail/194867/>, (In Persian).
- Ahmadinejad, M. (2010b). "Speech at the national celebration of nuclear technology." April 10. Available at: <https://dolat.ir/detail/188167/>, (In Persian).
- Ahmadinejad, M. (2011). "Speech on Quds Day." Available at: <https://irna.ir/x3CBmv/>, (In Persian).
- Ahmadinejad, M. (2012a). "UN reforms should be seriously put on the agenda." Speech at the UN General Assembly. Available at: <https://dolat.ir/detail/220506/>, (In Persian).
- Ahmadinejad, M. (2013). "Unveiling new nuclear achievements: Iran's response to sanctions." April 10. Available at: <http://kayhanarch.kayhan.ir/920121/3.htm#other300/> (In Persian).
- Ahmadinejad, M. (2018). "Ahmadinejad's criticism of Rouhani and the reason for starting nuclear negotiations with the US." Available at: <https://boursepress.ir/print/81959/>, (In Persian).

- Arifin, Y., Kuyper, J. M., & Popovski, V. (2022). *Emotions in international politics: Beyond the Mainstream of International Relations*. (M. Soltaninejad & N. Hojjati, Trans.). Tehran: Abrar Moaser Tehran International Studies and Research Institute. (In Persian).
- Choi, I. and Cha, O (2019) *Cross-Cultural Examination of the False Consensus Effect*, Department of Psychology, Seoul: Seoul National University.
- Crawford, N. C. (2000) 'The Passion of World Politics. Propositions on Emotion and Emotional Relationships'. *International Security* 24 (4), pp. 116–156. DOI: 10.1162/016228800560327
- Dehghani Firouzabadi, S. J., & Firouzi, A. (2012). Public diplomacy of the Islamic Republic of Iran during the Principlist era. *Foreign Relations*, 4(2), 71-109. (In Persian)
- Fattah, K.; Fierke, K. M. (2009) 'A Clash of Emotions. The Politics of Humiliation and Political Violence in the Middle East'. *European Journal of International Relations*, 15 (1), pp. 67–93. DOI: 10.1177/1354066108100053.
- Fiske, S. T. (2018) *Social Cognition*, World Librerary of Psychologists Series.
- Friedenberg, J., & Silverman, G. (2021). *Cognitive science: An introduction to the Study of Mind*. (Multiple translators). Tehran: Center for Defense Science and Technology Futures Studies. (In Persian).
- Friedman. D. et. Al (2007) *Searching for the Sunk Cost Fallacy*, Economic Science Association.
- Ganz, Aurora (2023) 'Emotions and Securitization. A New Materialist Discourse Analysis'. *European Journal of International Relations* 119 (1), 135406612211510. DOI: 10.1177/13540661221151038.
- Ghalehdar, P. (2021) *The Origins of Overthrow. How Emotional Frustration Shapes US Regime Change Interventions*. New York: Oxford University Press.
- Ghazizade, A. (2021). Strategic Surprise and the National Security Governance of the Islamic Republic of Iran. *Strategic Studies Quarterly*, 23(4), 147-174. (In Persian).
- Hosseini Panah, H. (2021). *My Deceptive Mind: 140 Cognitive Biases We Fall Into*. (2nd ed.). Tehran: Arish Publications. (In Persian).
- Hymans, J. E. C. (2006) *The Psychology of Nuclear Proliferation. Identity, Emotions and Foreign Policy*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Jervis, R. (1976) *Perception and Misperception in International Politics*, New Jersi: Princeton University Press.
- Johnson, D. P. (2020) *Strategic Instincts. The Adaptive Advantages Of Cognitive Biases In International Politics*. New Jersey: Princeton University Press.
- Kahneman, D. (2013) *Thinking, Fast and Slow*. ed. New York: Farrar Straus and Giroux.
- Karimifard, H. (2019). Rouhani's détente policy and Change the executive elite in America. *Political Quarterly*, 49(1), 205-224. doi: 10.22059/jpq.2019.230796.1007038.
- Kashi, M. J. (2008) 'Discourse analysis: out of multiple theories, *Rasaneh*, Spring, 73, pp. 187-194. (In Persian).
- Koschut, S. (Ed.) (2020) *The power of emotions in world politics*. London, New York: Routledge.
- Lau, R., and Levy, J. S. (1998) "Contributions of Behavioral Decision Theory to Research in Political Science." *Applied Psychology: An International Review*, 1998 47(1): 29-44.
- Levi. J. S. (1997) 'Prospect Theory, Rational Choice, and International Relations', *International Studies Quarterly*, Vol. 41, No. 1. pp. 87-112

- Masoudi, H., & Sharafi Sadrababi, M. (2021). Foreign Policy and lack of stable Consensus in domestic politics: Operational coding analysis of JCPOA. *Strategic Studies Quarterly*, 23(4), 175-224. (In Persian).
- Pursiainen, C.; Forsberg, T. (2021) *The Psychology of Foreign Policy*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Redd, S. B. and Mintz, A. (2013) 'Policy Perspectives on National Security and Foreign Policy Decision Making', *the Policy Studies Journal*, Vol. 41, No. S1.
- Rezapour, D., & Niakooee, S. A. (2017). "Cognitive mapping theory and the nuclear policy of the eleventh government." *Foreign Relations Quarterly*, 9(2), 135-164. (In Persian).
- Rouhani, H. (2012). *National Security and Nuclear Diplomacy*. (3rd ed.). Tehran: Expediency Discernment Council, Center for Strategic Research. (In Persian).
- Rouhani, H. (2013). Speech at Shahid Beheshti University. Retrieved from <https://president.ir/fa/74558/> (In Persian).
- Rouhani, H. (2014). Remarks at the conference of Iranian ambassadors and heads of missions abroad. Retrieved from <https://president.ir/fa/79828/> (In Persian).
- Rouhani, H. (2015). Live radio and television address to the nation after the announcement of the JCPOA agreement. Retrieved from <https://president.ir/fa/88112/>, (In Persian).
- Rouhani, H. (2017). Speech at the meeting of free trade and industrial zones. Retrieved from <https://nl1.ir/iw3/> (In Persian).
- Rouhani, H. (2018a). President's televised address to the nation after US withdrawal from the JCPOA. Retrieved from <https://president.ir/fa/104277/> (In Persian).
- Rouhani, H. (2018b). Remarks at a meeting with economists and economics professors from the country's universities. Retrieved from <https://president.ir/fa/106514/>, (In Persian).
- Rouhani, H. (2018c, May 9). In a phone conversation with the President of France. Retrieved from <https://nl1.ir/6wo/> (In Persian).
- Rouhani, H. (2018d). Speech at the official opening ceremony of the academic year for universities and research and technology centers. Retrieved from <https://president.ir/fa/106487/>. (In Persian).
- Rouhani, H. (2021). Dr. Rouhani's final live television interview. Retrieved from <https://president.ir/fa/122441/> (In Persian).
- Rouhani, H. (2022). JCPOA. Retrieved from <https://nl1.ir/65a/>. (In Persian).
- Rouhani, Hassan (2020). Remarks during a phone call with the President of the European Council, January 9. Retrieved from <https://president.ir/fa/113246/> (In Persian)
- Sarzaïm, A. (2016). *Iranian Populism: Analyzing The Quality Of Mahmoud Ahmadinejad's Governance From The Perspective Of Economics And Political Communications*. Tehran: Kargadan Publishing. (In Persian).
- Schilling, C. L. (2014) *Emotional State Theory: Friendship and Fear In Israeli Foreign Policy*; Lexington Books.
- Shepperd, T. (2013) *Sino-US Relations and the Role of Emotion in State Action. Understanding Post-Cold War Crisis Interactions*, Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Simon, H. A. (1985) "Human Nature in Politics: The Dialogue of Psychology with Political Science." *American Political Science Review*, 1985, 79(2): 293-304.
- Soleymani R. (2022). Cognitive Psychology of the Rouhani administration in response to U.S withdrawal warning from the Joint Comprehensive Plan of Action (JCPOA). *IPSI*.

- 1(1), 61-83. doi:10.21859/IPSJ.1.1.61, URL: <http://ipsj.iauh.ac.ir/article-1-23-fa.html> (In Persian).
- Soltaninejad, M. (2019). A Cognitive Approach to Iran's Response to the U.S. Withdrawal from the Nuclear Deal. *World Politics*, 8(2), 177-206. doi: 10.22124/wp.2019.3682. (In Persian).
- Steve A. Yetiv. (2013) *National Security Through a Cockeyed Lens: How Cognitive Bias Impacts U.S. Foreign Policy*, Baltimore, MD, Johns Hopkins University Press.
- Vosoughi, S., & Ahmadinejad, H. (2021). Analyzing the Influence of Personal Construction of Mahmoud Ahmadinejad on the Formation and Modeling of the Nuclear Case Decision Making in George Kelly's Theory. *Political Strategic Studies*, 10(37), 173-204. doi: 10.22054/qps.2020.49927.2454. (In Persian).
- Zarif, M. J. (2019). Speech at the International Conference on Unilateralism and International Law. Retrieved from <https://irna.ir/news/83525842/> (In Persian)